

MELA HUSEYNÊ BATEYÎ'NİN MEVLİDİNİN SÜLEYMAN ÇELEBİ'NİN
MEVLİDİNDEN ETKİLENDİĞİNE DAİR GÖRÜŞLERE ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

M. Edip ÇAĞMAR*

Öz

Yazar ve şairlerin kendilerinden önce yazılmış çalışmalardan etkilenmesi doğaldır. Ancak herhangi bir yazar veya şairin kendinden öncekilerden etkilendiğini söylemek için net delillerin olması gerekiyor. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in viladeti ile ilgili eser veren şairler de birbirlerinden etkilenmişlerdir. Türkçe ve Kürtçe mevlitler üzerinde araştırma yapanlardan Bateyî'nin Kürtçe olarak yazdığı Mevlidü'n-Nebî adlı mevlidinin Süleyman Çelebi'nin Türkçe olarak yazdığı mevlidinden etkilenmiş olduğunu ifade edenler vardır. Diğer bazıları ise, Çelebi'nin Vesîletü'n-Necât adlı mevlidine nazire olduğunu görüşündedirler; Üçüncü bir grup ise Çelebi'nin mevlidinin tercümesi olduğunu savunmuşlardır. İşte çalışmamızın konusu bu iddiaları araştırmak, ilgili delilleri varsa değerlendirmek yoksa bu iddiaların nedeni üzerinde durmaktır. Aksi bir durum varsa onu delilleri ile birlikte ortaya koymaktır. Milletler için edebiyat çok önemlidir. Özellikle mevlit gibi İslamî edebiyat olan bir saha daha önemli olmaktadır. Zira İslamî Edebiyat hele hele doğrudan doğruya Hz. Peygamber merkezli ise insanları coşturmakta ve yönlendirmektedir. Bu çalışma ile iddia edilen bu konunun lehinde ve aleyhinde delillerin birlikte ortaya çıkarılması ve sonuca varılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslamî Edebiyat, Mevlitler, Süleyman Çelebi, Vesîletü'n-Necât, Mela Huseynê Bateyî.

A CRITICAL APPROACH TO THE VIEW THAT MELA HUSEYNÊ BATEYÎ'S
MAWLID WAS INFLUENCED BY SULEYMAN ÇELEBİ'S MAWLID

Abstract

It is natural that writers and poets are influenced by the works written before them. However, there needs to be clear evidence to say that any writer or poet was influenced by his predecessors. In this context, The poets who wrote works about the Prophet's birth were also influenced by each other. Among those who do research on

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 23.10.2023, Accepted / Kabul Tarihi: 30.11.2023

DOI: <https://doi.org/10.58852/dicd.1379898>

* Prof. Dr., Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Diyarbakır/Türkiye - Prof. Dr., Dicle University, Faculty of Theology, Diyarbakır/Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9756-0327>

e-posta: mehmetedipcagmar10@gmail.com

Atıf/ Citation: Çağmar, M. Edip. "Mela Huseynê Bateyî'nin Mevlidinin Süleyman Çelebi' nin Mevlidinden Etkilendiğine Dair Görüşlere Eleştirel Bir Yaklaşım". *Dicle İlahiyat Dergisi* 26/2 (2023), 196-226.

Turkish and Kurdish mawlıds, there are those who state that Bateyî's mawlıd called Mevlidü'n-Nebî, written in Kurdish, was influenced by Suleyman Çelebi's mawlıd written in Turkish. Others are of the opinion that it is a parallel to Çelebi's mawlıd called Vesîletü'n-Necât; A third group claimed that it was a translation of Çelebi's mawlıd. The subject of our study is to investigate these claims, evaluate the relevant evidence if there is any, or focus on the reasons for these claims. If there is a contrary situation, it is to present it with evidence. Literature is very important for nations. Especially a field of Islamic literature such as mawlıd becomes more important. Because Islamic Literature is directly related to, If it is prophet-centered, it excites and directs people. The aim of this study is to reveal the evidence for and against this alleged issue and to reach a conclusion.

Keywords: Islamic literature, Mawlıds, Mawlıd of Suleyman Çelebi, Mawlıd of Huseyin Bateyî.

Giriş

Müslümanların Hz. Peygamber'e olan sevgileri zamanla farklı şekillerde tezahür etmiştir. İşte o şekillerden birisi de Hz. Resûlullah'ın (s.a.v) doğumu ile ilgili yazılan eserler ile yapılan törenler ve verilen ziyafetlerdir. Mevlid türü eserler genelde *Mevlidü'n-Nebî ve Mevlidu'r-Rasûl* olarak adlandırılmıştır. Yapılan işler mevlit merasimleri veya mevlit olarak meşhur olmuştur. Kaynakların çoğunda mevlid'in Muzaferuddin Gökbörü (öl. 630/1233) ile yaygınlaştığı ifade edilmektedir. Zira onun döneminde Erbil'de yapılan merasimler kalıcı olmuştur. O dönemde mevlit ile ilgili eserlerin yazımı da artmıştır. Ondan önce mevlitle ilgili bazı merasimler düzenlenmiş ve mevlit ile ilgili eserler yazılmış olmakla birlikte yaygınlaşmamıştır.¹

Muzaferuddin Gökbörü'den sonra mevlit gününü kutlama geleneği Müslüman halklar ve idareciler arasında devam etmiştir. Bir yandan da bu konudaki eserler çoğalmıştır. İlk başta yazılan mevlitler Arapça olarak yazılmıştır. Arap dilinde pek çok mevlit yazılmıştır. Sonraki dönemlerde Araplarda olduğu gibi diğer Müslüman halklar da kendi dilleri ile mevlitler yazmıştır. Türkçe, Kürtçe, Farsça, Boşnakça, Çerkesce, Urduca, Tatarca ve Rumca o dillerden bazılarıdır. Özellikle Türkçe ve Kürtçede çok sayıda mevlit türü eserler yazılmış olduğu ifade edilmektedir.²

Yazar ve edebiyatçılar kendilerinden önce yazılmış eserlerden tabi olarak istifade etmişlerdir. Mevlit yazarları da bu prensibin çerçevesinde hareket etmişlerdir. Bu

¹ M. Edip Çağmar, *Edebî Açından Arapça Mevlitler*, (Ankara, İlahiyat, 2004), 15-16.

ORCID: 0000-0001-9756-0327

² Mevlid Külliyyatı II, Editör, Mehmet Akkuş, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, 2016), 10,15. Bilgi için bk., Hayreddin Kızıl vd., "Ceribandinek li Ser Sınıfandına Mewlûdên Kurdîya Kurmancî li Gorî mijarên Wan", *International Journal of Kurdish Studies*, (2015/1); Bu konu hakkında bilgi. İçin bk., a.mlf., Diyarbakır ve Çevresinde Yazılmış. Mevlitlerin konularına göre Tasnifi Denemesi. e-Şarkiyat İlmi araştırmalar Dergisi,

bağlamda Bateyî'nin de *Mevlidu'n-Nebî* adlı eseri kendinden önce yazılmış kaynaklardan etkilenmiş olması doğaldır. Ancak etkilendiği kaynağın veya kaynakların belirlenmesi için açık delillerin olması gerekiyor. Türkçe veya Kürtçe mevlitler üzerinde araştırma yapanlardan bazıları Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidinin tercümesi olduğu; bazıları ise, Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidinden etkilendiği ve bir kısmı da Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidinin naziresi olduğu şeklinde görüş belirtmişlerdir. İşte bu çalışmada bu görüşler incelenmektedir.

1. Süleyman Çelebi ve Mela Huseynê Bateyî ile Mevlitleri

1.1. Süleyman Çelebi ve “Vesîletü'n-Necât” Adlı Mevlidi

Bursa'da doğan Süleyman Çelebi'nin doğum tarihi araştırmacılara göre net olarak belli değildir. Onunla ilgili çalışma yapanlar onun 747/1346-752/1351 yılları arasında bir yılda doğduğu şeklinde kanaat beyan etmektedirler. Vefat tarihinin de kesin olarak bilinmediği belirtilmekle birlikte 825/1422 yılında vefat edildiği ifade edilmiştir.³

Süleyman Çelebi'nin hayatı hakkında çok sınırlı bir bilgi bulunmaktadır. Onun sağlam bir tahsil ve iyi bir dini terbiye aldığı kaynaklar anlatmaktadır. Onun Bursa'da yaşadığı ve Bursa Ulu Camisinde ya da Dîvan-ı Hümayûn'de imam-hatiplik görevini icra ettiği kaydedilmektedir.⁴ Kaynaklarda onun mevlitten başka bir eser yazdığına dair bir bilgi mevcut değildir.⁵

Süleyman Çelebi'nin mevlidi aşağıdaki ilk beyitlerle başlamakta ve son beyitlerle de bitmektedir.⁶

*Allâh adın zikredelim evvela
Vacib oldu cümle işte her kula
Allâh adın her kim ol evvel anâ
Her işi âsan eder Allâh anâ
Allâh adı olsa her işin önü
Hergiz ebter olmaya anın sonu*

³ Süleyman Çelebi, *Mevlid Süleyman Çelebi*, Haz., Faruk Kadri Timurtaş, (İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 3. Basım, 1980), 1-3; Necla Pekolcay, *Mevlid Vesîletü'n-necât Süleyman Çelebi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 6. Basım, 2018), 36-39; Ahmed Ateş Süleyman Çelebi'nin doğumu ve vefatı için verilen yılların doğru olmadığını kesin bir dille belirtmektedir. Ahmed Ateş, *Süleyman Çelebi Vesîletü'n-Necât Mevlid*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954), 25-27,34.

⁴ Çelebi, *Mevlid Süleyman Çelebi*, Haz., Timurtaş, 2; Pekolcay, *Mevlid*, 37.

⁵ Bazıları mevlit dışında 7-9 şiirinden bahsetmektedir. Bunların ona ait olup olmadığı konusunda netlik bulunmamaktadır. Konu hakkında bilgi için bk. M. Fatih Köksal-Rıfat Kütük, “Vesîletü'n-Necât'ın En eski Nüshası ve Süleyman Çelebi'nin Bilinmeyen Şiirleri”, *Dîvan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (2022), 410-420.

⁶ Ahmed Aymutlu, *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerifi*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1995), 73-185.

Son beyitler:

Ümmetinden razı olsun ol Mu'ın
Rahmetüllahi aleyhim ecma'ın
Hak Teâlâ rahmet eyleye ana
Okudanı kim dua ile ana
Hak Te'âlâ rahmet eylesün ana
Kim yazanı dahi hayır ile ana

Çelebi'nin mevlidi için konu itibari ile araştırmacıların da ifade ettikleri gibi birbiri ile uyumlu mahtut veya matbu nüshaların bulunması çok zordur. Örneğin, bazılarında hicret, Peygamber'in vasıfları ve Hz. Fatıma'nın vefatı, Ukkâşe, deve, geyik hikayeleri, Ebû Talib'e ait şiir vardır. Bazılarında ise, bunlar yoktur. Bu konuda Faruk Kadri Timurtaş şöyle demektedir: “Elimizdeki mevlit nüshalarında bu bölümlerin hepsi mevcut değildir. Münacat ve dua dışında sadece viladeti ihtiva eden nüshalar bulunduğu gibi viladet ile beraber miracı da içine alan nüshalar da vardır. Basma nüshalarında ise, umumiyetle vefat bulunmamaktadır. Bu vefat bölümünün mevlit merasimlerinde okunmamasından kaynaklanabilir.”⁷

En eski Türkçe mevlit olan Süleyman Çelebi'nin mevlidi üzerine ilk çalışma yapanlardan Ahmed Ateş şöyle demektedir: “Süleyman Çelebi'nin mevlidinin sayısız el yazması nüshaları ile basımları vardır. Fakat bunlardan tamamı ile aynı olan iki veya üç nüshaya güçlükle rastlanır. Gerçekten el yazmaları arasında son derece küçük 100-125 beyitlik olanlar bulunduğu gibi 1200-1300 beyiti tutan nüshalar da vardır. Basmalar içinde de aynı şekilde 150 beyitten 400-500 beyte kadar olanlarına rastlanıyor.”⁸ Daha sonra bu durum için aşağıdaki ifadeleri kullanmaktadır: “Yazara ait nüshayı küçük nüshalar mı, yoksa büyük nüshalar mı temsil etmektedir. Yahut asıl mevlit bunlardan hiçbiri değildir de, orta büyüklükte bir eser midir?”⁹

Faruk Timurtaş'ın da dedikleri Ahmed Ateş'in söyledikleri ile paraleldir. O, mevlit basımlarında beyit sayısının 100-125 ile 1000 arasında değiştiğini belirtmektedir. Bu nedenle bazı konular da bazı mahtût veya matbu nüshalarında bulunmamaktadır. Onun tespitine göre, Süleyman Çelebi'nin asıl metni 730 beyittir.¹⁰ Fakat Çelebi'nin mevlidinin 2500 beyitten ibaret olduğunu ifade edenler de olmuştur.¹¹

1.2. Mela Huseynê Bateyî ve Mevlidu'n-Nebî Adlı Eseri

⁷ Çelebi, *Mevlid Süleyman Çelebi*, Haz., Timurtaş, 8.

⁸ Ateş, *Mevlid*, 60.

⁹ Ateş, *Mevlid*, 60.

¹⁰ Çelebi, *Mevlid*, Haz., Timurtaş, 3.

¹¹ Köksal-Kütük, “Vesîletü'n-Necât'ın En Eski Nüshası ve Süleyman Çelebi'nin Bilinmeyen Şiirleri”, 395.

Bateyî daha önce Hakkari iline bağlı Beytüşşebap ilçesinin Batê köyünde dünyaya gelmiştir. Onun ne zaman yaşadığı hakkında ihtilaf vardır. Bazı araştırmacılara göre, Bateyî tahmini olarak 820/1417 yılında dünyaya gelmiş ve 900/1495 yılında da vefat etmiştir. Diğer bazı araştırmacılara göre ise, yine kesin olmamakla birlikte 1099/1688 yılında doğmuş ve 1168/1755 yılında da vefat etmiştir. Bu görüş son zamanlarda Kürt edebiyatı ile ilgili çalışmalar yapanlar arasında ağır basmaktadır.¹² Bateyî Kürt medreselerinde yetişmiş önemli bir alim ve edebî kişiliktir. *Mevlidu'n-Nebî* dışında da çok şiiri vardır. Başta mevlidi olmak üzere diğer şiirlerinin çoğu halk arasında yayılmış ve hala şiirinden istifade edilmektedir. Bu da Bateyî'nin şiirlerinin halka mal olduğunu göstermektedir. Xalid Sadîni'nin onun şiirinden topladıkları Nûbihar Yayınevi tarafından basılmıştır.¹³ Rênas Jiyan'ın onun şiirinden bulabildikleri ise, Belki Yayın evi tarafından yayınlamıştır. Ayrıca *Hemail* adlı bir eserinden de bahsedilmektedir.¹⁴ Kaynaklarda Bateyî'nin Hakkari, Bahçesaray, Cizre ve İmadiye'ye gittiği anlatılmaktadır. Ayrıca hac vazifesini de eda ettiği ifade edilmektedir.¹⁵

Bateyî'nin Mevlidi aşağıdaki ilk üç beyitle başlamakta ve son üç beyitle de bitmektedir.

*Hemdê bêhed bo Xwedayê 'alemîn
Ew Xwedayê daye me dînê mubîn¹⁶
Em kirîne ummeta xeyru'l-beşer
Tabî'ê wî muqtedayê namiwer
Ew Xwedayê malîku'l-mulkê 'ezîm
Daye me mîrasa Qur'ana kerîm*

Son beyitler:

*Hem ji bo huccac û xuzzatan tamam
Hem ji bo vê meclisa sahib team
Hem ji bo her çar îmamê caddeê
Hem ji bo kâtibê vê nusheê
Bo cemî'ê musulmîn û salîhe
Bo feqîrê Bateyî el-fatîhe*

¹² Mela Huseynê Bateyî, *Mewlûda Nebî/Mewlid-i Şerîfi*, Çeviri-analiz, M. Xalid Sadîni, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2015), 10; Qanatê Kurdo, *Tarîxa Edebîyata Kurdî*, (Amed, Lis Yayınları, 2009), 84-85; Abdulmecîd Selefî- Tahsîn İbrahim Doskî, *İkdu'l-cumân*, (eş-Şârîka, Mektebeutu'l-Esâlet ve't-Turâs, 1429/2008), 2/799-803; Rênas Jiyan, *Melayê Bateyî Mevlûd û Hemû Helbestên Wî*, (Diyarbakır: Belki, 2013), 7-10; Ziwêr İlhan, *Mewlûda Mela Huseynê Bateyî Metnê Rexneyî û Lêkolîn*, (Stembol, Avesta Yayınları, 2196), 20-21.

¹³ Xalid Sadîni'nin çalışması Tahsin ve Muhsin Doskî'nin *Melayê Bateyî Jiyan û Berhem* adlı eserlerine dayanmaktadır.

¹⁴ Huseyîn Şemrexî, *Mewlûd Melayê Bateyî*, (İstanbul, Nûbihar, 2018), 17.

¹⁵ Xalid Sadîni, *Mela Huseynê Bateyî*, 10; Pencem, 218), 14-16.

¹⁶ Şemrexî, *Mewlûd Melayê Bateyî*, 9.

Mela Huseynê Bateyî tarafından yazılmış olan mevlidin dili Kürtçe'dir. Farklı el yazmaları ve baskıları olmakla birlikte aralarında çok az fark bulunmaktadır. Zira farklılık genelde birkaç beyit farklılığı ya da merhaba bölümünün ve salat ve selam bölümünün ya da bölüm sonlarında bulunan nakarat beytin olmaması şeklindedir. Onun dışında Bateyî'nin mevlidinin el yazma veya matbu nüshalarında farklılık bulunmuyor. Tam olarak kabul edilen bu eserin bölümleri 19 dolayındadır. Beyit sayıları ise, merhaba ve salât bölümlerinin ve tekrar edilen beytin oluşuna göre 546 beyitten 583 beyte kadar değişmektedir.¹⁷ Mevlidi, Hz. Resûlullah'ın doğumunun Kürtçe olarak anlatılması maksadı ile yazılmıştır. Genelde bütün mevlitlerde olduğu gibi onda da temel olarak anlatılan konu Hz. Peygamber'in viladeti ve onunla ilgili konulardır.¹⁸ Bateyî bunun dışına çıkmamıştır.

1.3. Çelebi ve Bateyî'nin Mevlitlerinde Anlatılan Konular

Kaynaklarda Çelebi'nin mevlidindeki konular için farklı bilgiler verilmektedir. Bu durum çeşitli matbu ve mahtut nüshalarında çok açık bir şekilde görülmektedir. Bu makalede konuların tespitinde Ahmed Aymutlu, Necla Pekolcay ve Faruk Kadri Demirtaş'ın çalışmaları dikkate alındı. Bateyî'nin mevlidindeki konular bütün nüshalarında merhaba ve salât kısmı hariç aynıdır. Aşağıdaki tabloda zikredilen konular başlıklar ile sınırlı olmayıp başlıklar altında anlatılan bir kısım konular da yazılmıştır.

İki Mevlitte Anlatılan Konuların Tablosu

Vesîletu'n-Necât'ta Anlatılan Konular	Mevlidu'n-Nebî'de Anlatılan Konular
Münacat (Allah'ın adı ile başlanıyor)	Münacat (Allah'a hamd ile başlanıyor)
Dua ve özür	Hz. Peygamber'in methi
Alemin Yaratılmasının Sebebi	Mevlidin Fazileti
Hz. Muhammed'in ruhunun yaratılması	Hz. Peygamber'in nurunun yaratılışı (Muhteva farklıdır).
Hz. Ademin yaratılması	Hz. Ademin Yaratılması (Muhteva farklıdır).
Hz. Muhammed'in nurunun intikali	Hz. Muhammed'in Nurunun intikali (Muhteva farklıdır).
Hz. Peygamber'in doğumu	Hz. Abdullah'ın doğumu
Mustafa'nın doğumu esnasında meydana gelen mucizeler	Yahudilerin Hz. Abdullah'ı öldürmeye teşebbüs etmeleri, helak

¹⁷ Şemrexî, *Mewlûd Melayê Bateyî*, 15; İlhan, *Mewlûda Mela Huseynê Bateyî*, 49-80.

¹⁸ Bilgi için bk. Bateyî, *Mevlidu'n-Nebî*:

	olmaları ve Hz. Amine'nin babasının olanlara şahit olması
Kasîde-yi melîha	Hz. Abdullah'ın evliliği
Hz. Peygamber'in methi	Hz. Amine'nin Hamilelik süresi
Mucizelerin Beyanı	Hz. Peygamber'in doğumu
Miraç	Merhaba
Hicret	Mucizeler
Hz. Peygamber'in vasıfları	Hz. Peygamber'in doğduğu gecede Abdulmuttalib'in şahit olduğu olaylar
Nasihah	Halime'nin emzirilecek çocuk için Mekke'ye gitmesi
Nedamet	Benî Saad Kabilesi
Hz. Peygamber'in vefatı	Halime'nin Hz. Peygamber'i annesine teslim etmek için Mekke'ye dönmesi
Hatime	Hatime

1.4. Çelebi ve Bateyî'nin Mevlitlerinde Aynı veya Benzer Başlıklı Konuların Muhteva Açısından Karşılaştırılması

İki mevlitte de ilk bölüm münacat olarak kabul edilmiştir. Çelebi'nin mevlidinde ilk bölüm Allah'ın (c.c.) adı ile başlamaktadır. Besmele ile başlaması, konu ile ilgili bir hadise dayanmaktadır. Ondan sonra Allah'ın sıfatları anlatılmakta, Allah'ın eşsiz ve benzersiz olduğu, her şeyden önce olduğu ve her şeyi yarattığı belirtilmektedir. Daha sonra Allah'ın isimleri zikredilmektedir. Bateyî'nin mevlidinde ise, ilk parçada önce Allah'a hamd edilmektedir. Onda ilgili hadis mesnet yapılmıştır. İslam, Kur'ân ve Hz. Muhammed'le Allah'ın nimette bulunduğu, Allah'ın rezzak, rahim ve benzersiz olduğu belirtilmekte ve son olarak Allah'tan af istenmekte ve kıyamet gününde Hz. Peygamber'in (s.a.v) sancağının altında olma talep edilmektedir.¹⁹

Çelebi dua ve özür bölümünden sonra on beyitle alemin yaratılışı üzerinde durmaktadır. Burada Allah (c.c) methedilmektedir. Allah'ın "ol emri" ile alemin yaratıldığı ve alemin olmaması ile Allah'ın mülkünde bir eksikliğin olmayacağı ve muhataptan Allah'ın alemin yaratılışından maksadını öğrenmek için ondan sonra gelen Hz. Muhammed'in ruhunun yaratılması bölümünün dinlemesi talep edilmektedir. Bateyî ise, ikinci parçayı Hz. Resûlullah'ın methine ayırmıştır. O, bu kısımda Hz. Peygamber'in şefaatçi olduğu, onun her türlü hastalığın iyileşmesine sebep olduğu vb. medih ile ilgili beyitleri söylemektedir. Üçüncü parçada ise, mevlidin faziletleri ile ilgili

¹⁹ Çelebi, *Mevlidi*, Haz. Faruk Kadri Timurtaş. 4-8; Bateyî, *Mewlûda Nebî*, 19-20.

bilgi vermektedir. Bu bölümde mevlide değer verene Hz. Peygamber'in şefaati ettiği ve onun için az bir şeyin çok sevabı olduğu anlatılmaktadır. Sonra mevlidin fazileti ile ilgili sahabenin ve alimlerin sözleri aktarılmaktadır. Mevlit okumanın şifaya sebep olduğu ve belaları uzaklaştırdığı belirtilmektedir.²⁰ Çelebi, Hz. Peygamber'in viladeti kısmında çok sınırlı bir şekilde mevlidin faziletine değinmektedir.

Çelebi alemin yaratılmasından sonra Hz. Muhammed'in ruhunun yaratılmasını anlatmaktadır. O, Mustafa'nın ruhunun önce yaratıldığını ve onun diğer varlıkların varlığına sebep olduğunu ifade etmektedir. Daha sonra Hz. Peygamber methedilmektedir ve diğer peygamberlerin fazileti onunla ilişkilendirilmektedir. Çelebi ruh kelimesini kullanmaktadır. Bateyî ise, bunu nurunun yaratılması şeklinde belirtmektedir. Bateyî'ye göre, hiçbir şey yaratılmadan önce Allah (c.c) nurundan bir kısma "Sevdiğim kişi olan Ahmed ol" şeklinde hitap etmiş, o da olmuştur. Sonra yıllarca bu nur zikretmiş ve Allah bu nur için on iki perde yaratmış, sonra o nur dört büyük denize daldırılmış ve ondan 124 bin Peygamber meydana gelmiş ve son olarak o nurdan bir cevher yaratılıyor ve Allah'ın o cevhere nazar etmesi ile cevher iki parça olmuştur. Sonuçta bir parçadan yer ve gök meydana geliyor. Diğerinden ise, Arş, Kürsî, Kalem ve Levh meydana geliyor. Sonra Allah (c.c) Kaleme *لا إله إلا الله محمد رسول الله* yazmayı emretmiş ve kalem de yazmıştır ve Hz. Muhammed'e selam vermiştir. Allah (c.c) onun selamını almıştır. Bu nedenle selam vermek sünnet ve almak da farz olmuştur.²¹

Çelebi Hz. Adem'in yaratılışına ve Peygamber'in nurunun intikaline Hz. Peygamber'in methi ile başlıyor. Bu bölümün ilk kısmının hemen hemen tamamı Hz. Peygamber'in methidir. Daha sonra bir iki beyitle Hz. Adem'in yaratılışı ifade ediliyor. Ondan sonra Peygamber'in nurunun sulplerine geçtiği kimselerin ismi zikrediliyor. Çelebi Hz. Peygamber'in nurunun intikali ile ilgili Hz. Adem'den Hz. İsmail'e kadar bazı dedelerinin ismini veriyor. Ayrıca Hz. Havva'nın alınına onun nurunun geçtiğini belirtiyor. Hz. İsmail'den aşağı dedelerinin ismini söylemiyor.²²

Bateyî Çelebi'den farklı olarak Hz. Adem'in yaratılışını ve Hz. Muhammed'in nurunun intikalini ayrı başlık altında işliyor. Ona göre, Allah (c.c) önce Hz. Cebrail'e yeryüzünden bir avuç beyaz toprak almasını emreder. Hz. Cebrail de onu alır ve Cennette bulunan tesnim suyu ile onu hamur haline getirir. Bateyî'nin mevlidinde uzun bir süre sonra Allah'ın Hz. Adem'e can verdiği, onu Cennete koyduğu ve meleklerin onda Hz. Muhammed'in nurunu gördüğü, sonra Hz. Adem ağaçtan yiyince Cennetten dünyaya gönderildiği, uzun süre tövbesinin kabul olması için Allah'a yalvardığı ve en sonda Hz. Adem'in Hz. Muhammed'in hatırı için af dilediği ve Allah'ın da onu affettiği belirtilmektedir. Bateyî Hz. Peygamber'in nurunun intikali için Hz. Adem'den sonra Hz. Şist'ten bahsediyor. Ondan sonra Adnan'dan başlayarak Hz. Peygamber'e kadar Hz.

²⁰ Çelebi, *Mevlid*, 9-12; Bateyî, *Mewlûda Nebî*, 20-26.

²¹ Çelebi, *Mevlid*, 11-12; Bateyî, *Mewlûda Nebî*, 26-32.

²² Çelebi, *Mevlid*, 16-17.

Peygamber'in babalarının ismini zikrediyor. O Hz. Adem ile Hz. İsmail arasındaki dedelerinden Hz. Şist hariç hiçbirisinden bahsetmiyor.²³ Çelebi ise, Adnan'ı ve daha sonra gelenleri hiç zikretmiyor.²⁴

Çelebi'nin mevlidinde viladet başlığı altında Hz. Peygamber'in viladetine dair alametlerin zuhur ettiği ve onlarla viladetin yakın olduğunun bilindiği belirtilmektedir. Tutî, şeker ile bülbülden ve birkaç beyit ile mevlidin faziletinden de bahsedilmektedir. Bundan sonra da Hz. Peygamber'in methi vardır. Bir iki beyitle Hz. Peygamber'in doğumu anlatılmaktadır ve o gecede olanlar Hz. Amine'nin dilinden aktarılmaktadır. Ayrıca o gecede Hz. Amine'ye Hz. Peygamber ile ilgili söylenenler anlatılmaktadır. Hz. Amine söylenenlerden ve olanlardan Hz. Peygamber'in gelişinin yakın olduğu öğrendiğini belirtmektedir. Hz. Amine o gece evinde nur doğduğunu, nurun oradan dünyaya yayıldığını, ona bir döşek serildiğini, Rıdvan'a cenneti süslemesi emredildiğini belirtmektedir. Son olarak kasîde-yi melîha başlığı altında Peygamberin vasıfları zikredilmektedir. Kasîde-yi melîhadan sonra Hz. Peygamberin doğumu ve doğumu zamanında meydana gelen mucizeler tekrar anlatılmaktadır. Ayrıca meleklerin ve üç hurinin onu ziyaret etmelerinden ve Hz. Peygamberi methetmelerinden bahsedilmektedir. Üç bayrağın Ka'be'de, doğu ve batıda dikildiği, kasîde-yi melihada Hz. Amine'nin susadığını, ona kardan daha ak ve soğuk şekerden de daha tatlı bir bardak şerbet verildiği, sonra bir kuşun geldiği, sırtını sıvadığı ve sonra Hz. Peygamber'in doğduğu anlatılmaktadır. Bundan sonra da tekrar Hz. Peygamberi öven beyitler gelmektedir. Doğum faslından sonra mucizeler başlığı gelmektedir.²⁵

Çelebi'nin mevlidinde Hz. Peygamber'in doğması nedeni ile meydana gelen bazı olaylar anlatılmaktadır. Öncelikle merhabadan sonra o gecede kuşların, vahşi hayvanların, ağaç ve taşların dile gelip Hz. Peygamberi methettikleri ifade edilmektedir. Hz. Amine'nin bir ara Hz. Resûlullah'ı görmediği sonra onun Ka'be'ye doğru secde ettiğini gördüğü, ayrıca Hz. Resûlullah'ın göbeğinin kesildiği ve sünnet olduğu zikredilmektedir. Sonra bir grubun gelip Hz. Peygamber'i alıp götürdüğü ve sonra geri getirdiği belirtilmektedir. Gökten bir sesin üç gün boyunca hiç kimsenin ona dokunmaması ve ona zahmet vermemesi konusunda uyardığı anlatılmaktadır.²⁶ Hurilerin, meleklerin ve gök ehlinin onu ziyaret ettiği zikredilmektedir. Gelişi ile putların devrildiği, kafirlerin üzüldüğü, kiliselerin yıkıldığı, Kısra Şah'ının tacının parçalanmış olduğu, Save gölünün kurduğu, Mecusilerin ateşlerinin söndüğü belirtilmektedir.²⁷

²³ Bateyî, *Mewlûda Nebî*, 33-40.

²⁴ Çelebi, *Mevlid*, 18-19; Şemrexî, *Mewlûd Melayê Bateyî*, 37-38.

²⁵ Çelebi, *Mevlid*, 21-29.

²⁶ Çelebi, *Mevlid*, 31-32.

²⁷ Çelebi, *Mevlid*, 30-35.

Çelebi Hz. Peygamber'in mucizelerini ikinci bir başlık altında da işlemektedir. O bu başlık altında aşağıdaki bilgileri vermektedir. On dört yaşında herkesin ondan terbiye ve edep gördüğü, Peygamber'in gölgesinin olmadığı, sürekli başında bir parça bulutun olduğu, düşmanın gözüne toprağı saçtığı, düşmanın köreldiği, tırnağı kesilince inci olduğu, Hira dağının onun ayak basması ile teprendiği, ayın gökten indiği, parmaklarından çeşmeler aktığı, zehirli kuzunun onu uyardığı belirtilmektedir. Diktiği hurmanın hemen meyve verdiği, ağacın secde ettiği, devenin rahatsızlığının giderildiği, sağır ve dilsizleri iyileştirdiği, mahlukatın ona sen hak peygambersin dediği zikredilmektedir.²⁸

Bateyî de Hz. Peygamber'in viladeti kısmında ve Hz. Amine'nin hamileliği zamanında olan olağanüstü olayları anlatmaktadır. İlk altı ayda hiç olumsuz bir şeyi görmediği, her ay bir peygamberin gelip Hz. Resûlullah için annesine müjde verdiklerinden bahsedilmektedir. Daha sonra da Hz. Abdullah'ın Hz. Peygamber doğduğunda insanlara ziyafet vermek için Şam'a gittiği ve yolculukta Medine'de vefat ettiği anlatılmaktadır. Ayrıca Hz. Amine'nin ve meleklerin bundan dolayı üzüldüklerinden ve Allah'nın (c.c.) onlara verdiği cevaptan bahsedilmektedir. On birinci kısımda ise, Hz. Peygamber'in viladeti hakkında bilgi verilmektedir. Reb'ulevvelin sekzinci gecesinden on ikinci geceye kadar olanlar anlatılmaktadır. Hz. Peygamber'in doğduğu gecede Abdulmuttalib'in evde olmadığı, Hz. Amine'nin yalnız olduğu, dört kadının gelip Hz. Amine'ye hizmet ettikleri, onların Hz. Havva, Hz. Asiye, Hz. Sara ve Hz. Meryem oldukları, aniden mahlukatın zikre başladığı, kainatın aydınlandığı, Hz. Cebrail'in müjde verdiği. Doğu, batı ve Ka'be'de üç bayrağın dikildiği, Meleklerin Mekke ve etrafını doldurduğu, Hz. Amine'nin susadığı ve eline bal gibi tatlı ve süt gibi beyaz bir bardak şerbet verildiği ve içtiği, bir kuşun gelip kanatlarını ona sürdüğü ve Hz. Resûlullah'ın da o zaman doğduğu ifade edilmektedir.²⁹

Bateyî'nin mevlidinde merhaba kısmından sonra iki başlık Hz. Peygamber'in doğumu esnasındaki olağanüstü olaylar ile ilgilidir. Birinci başlıkta Hz. Peygamber'in doğar doğmaz secde ettiği, beyaz bir bulutun alıp onu götürdüğü ve sonradan onu getirdiği, sardıkları ve gözüne sürme sürüldüğü, yine başka bir bulutun onu götürdüğü ve sonra tekrar getirildiği, evin kuşlarla dolduğu, sonra üç kişi gelip ellerinde ibrik, çaydan, teşt olduğu halde, yedi defa Hz. Peygamber'i yıkadığı belirtilmektedir. Bu başlık altında ayrıca bütün putların yıkıldığı, Nuşirevan sarayının sallandığı, bir kısmının yıkıldığı, Save gölünün kuruduğu ve Semave vadisinin su ile dolduğu anlatılmaktadır.³⁰

İkinci başlıkta Abdulmuttalib Hz. Peygamber'in doğduğu gecede gördüklerini anlatmaktadır: İkinci başlıkta Rukn-ı Hacer'den tesbih sesinin geldiği Ka'be'nin secde ettiği ve selam verdiği, Allahu Ekber sesi ile birlikte müjde verildiği, Ka'be'nin yıkıldığı

²⁸ Çelebi, *Mevlid*, 37-42.

²⁹ Bateyî, *Mewlûda Nebî*, 58-66.

³⁰ Bateyî, *Mewlûda Nebî*, 69-70.

ve kendisinin Lat, Uzza ve benzeri putlardan temizlendiği ifade ettiği belirtilmektedir. Ayrıca Safa ve Merve'nin secde ettiği, "Ahmed bize geldi" şeklinde bir ses geldiği, Amine'nin kendisine Muhammed isminin verilmesi için rüyada bir ses işittiği, gökten gelen bir sesin üç güne kadar kimsenin onu görmemesi gerektiğini söylediği, meleklerin onu tavaf edeceğinin dendiği ve Amine'nin rüyada süt annesinin Halime olacağını gördüğü anlatılmaktadır.³¹

2. Bateyî'nin Mevlidinin Çelebi'nin Mevlidinden Etkilendiğine Dair Görüşler ve Değerlendirilmeleri

Yazılan mevlitler Müslümanlar arasında yayılmış ve çeşitli nedenlerle okunmuştur. Bunun neticesinde mevlitlerin insanlar üzerinde etkileri olmuştur. Bütün mevlitler içerisinde özellikle Arapça mevlitler daha etkili olmuştur. Mevlit türündeki eserleri yazan alimler de bu etkilenmeden nasiplerini almışlardır. Zira mevlit yazarları eserlerini yazarken kendilerinden önce yazılan mevlitleri okumuşlardır. Bu etki bazen aynı dildeki mevlitler arasında olmuş; bazen de farklı diller ile yazılmış mevlitler arasında olmuştur. Böyle bir durumun Çelebi'nin *Vesîletu'n-Necat* adlı mevlidi ile Bateyî'nin *Mevlidu'n-Nebî* adlı mevlidi arasında da olduğu ifade edilmektedir. Türkçe veya Kürtçe mevlitler hakkında çalışmaları olan ve görüşlerini aktaracağımız bazı araştırmacılar *Vesîletu'n-Necat*'in *Mevlidu'n-Nebî* üzerinde tesirinin olduğunu kesin bir dille ifade etmişlerdir. Bu konu için bazıları etkisi olmuştur, derken; diğer bazıları ise, Bateyî'nin mevlidi onun tercümesidir demişler veya başka ifadeler kullanılmışlardır. Aşağıda bu konu ile ilgili görüşler verildikten sonra değerlendirilecektir.

2.1. Görüşler

Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidinin etkisinde olduğunu söyleyenlerin ilki olduğunu düşündüğümüz Ahmed Ateş şöyle demektedir: "*Kürdî-zâde Ahmed Ramiz de Kürtçe bir mevlit yazmıştır ki bunu Süleyman Çelebi'nin etkisi ile kaleme aldığı muhakkaktır.*"³² Faruk Timurtaş da Süleyman Çelebi'nin etkisi ile bir Kürtçe mevlidin yazıldığını ifade ederek Ahmed Ateş'i desteklemektedir.³³ Bu konuda Necla Pekolcay titiz davranmıştır. Zira o, İstanbul kütüphanelerinin kataloglarında başka dillerle yazılmış mevlitleri tespit ettiğini, onların arasında bir nüshanın da Kürtçe mevlit olduğunu ve tespit edilen mevlit metinlerinin tetkik edilmediğinden bu konuda herhangi bir görüşe sahip olmadığını söylemektedir.³⁴

³¹ Bateyî, *Mewlûda Nebî*, 73-76.

³² Ateş, *Mevlid*, 57.

³³ Çelebi, *Mevlid*, 11.

³⁴ Pekolcay, *Mevlid*, 26.

Bu konuya en fazla M. Tayyib Okiç değinmiştir. O, “Süleyman Çelebi mevlidinin başka dillere çevirisi” başlığı altında dördüncü madde olarak Kürtçe mevlitleri zikretmektedir. Bu konuda aşağıdaki bilgileri vermektedir:

“Kürdîzade Ahmed Ramiz, Kürdçe bir mevlid manzumesi meydana getirmiştir. Matbu olan bu eserin Süleyman Çelebi Mevlidinin tesiri altında kalmış olduğuna muhakkak nazarı ile bakılmaktadır. Nadir bulunan bu mevlidin bir nüshası İstanbul’da Millet -Ali Emiri Kütüphanesinde -Türkçe matbu eserler arasında 1369 kayıd no. sı altında mevcuttur. Bu mevlidi zikreden yazarlar mevcudiyetinden başka hiçbir malumat vermemişlerdir. Sadece mevcut olduğuna dair Ahmed Ateş, N. Pekolcay ve Faruk Timurtaş bilgi vermişlerdir. Mevlidin Kürdçe mütercimi anlaşılan Kahire’de al-Azhar üniversitesinde talebe iken tercemeyi yapıp orada neşretmiştir. Ahmed Ramiz’i “mevlid yazarı ve dikkati çeken sanatçılardan biri olarak Meydan Larous Ansiklopedisi de zikretmektedir. Mevlidin ikinci Kürdçesi de Zaza lehçesi nazmedilmiş ve 1316 (1989) yılında Diyarbakır’da neşr edilmiştir. Bu matbu nüshanın baş sahifesinde şu malumat verilmektedir: “Diyar-ı vilayet-i celilesine tabi Lice kazasına mülhak Hezan karyeli mekrümetlü Ahmed el-Hassî Efendî’nin Zaza lisanı ile telîf eylediği işbu mevlidi şerif... Vilayet-i mezkûre Litografya matbaasında tab ve neşr edildi. Bu mevlideki Arapça olan bahri merhaba bahri Süleyman Çelebi’ninkinden farklıdır. Salât ve selam refrâinleri hariç, Mevlid 351 beyitten ibaret olup tamamı 29 sahifedir. Mevlidin üçüncü Kürdçesi Şafii fıkıh alimlerinden Ertuşlu Hasan’ın Manzûmesidir. İstanbul’da (Osman Bey Matba’asında) taş basma olarak 1350 (1931) yılında tab edilmiştir. Bu mevlidin ilk sahifesi Arapçadır. Bahir ve fasıllar ise, başlıksız devam etmekte olup ancak salât ve selam beyitleri ile ayrılmaktadır. Sonunda nazmen Kürdçe bir mevlid duası yer almaktadır. Fakat iki buçuk sahifelik bir dua da mevcuttur. Mevlide Hz. Fatıma’nın vefatı bölümü ilave edilmiştir. Salat ve selam refraini Süleyman Çelebi’nkine benzemektedir. Mevlidin tamamı 511 beyittir.”³⁵

M. Xalid Sadîni Bateyî’nin Türkçe bildiğini belirterek onun Çelebi’den etkilendiğini ifade etmektedir. Bu konu ile ilgili şöyle demektedir: *“Ayrıca Molla Bateyî Mevlid-i Nebî’sinin temel kaynaklarından birisinin de Süleyman Çelebi’nin Mevlidi Şerifi olduğu konusunda kuşku yoktur. Hatta eserin buna bir nazire olduğunu söylersek abartmış olmayız. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.) efendimizin dünyaya teşriflerinden sonra okunan Merhaba Bahisleri her iki mevlitte neredeyse aynıdır. (Gerçi bunun sonradan mevlitlere eklendiği şüphesi de vardır. Merhaba bahislerinin dışında da birçok benzerlikler, uyarlamalar vardır. Örneğin, Süleyman Çelebi şöyle der ki;*

Üç alem dahi dikildi üç yire

³⁵ M. Tayyib Okiç, “Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri”, Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 1, (Aralık-1975), 30.

*Her birisi aydayın nire nire
Mağrib ve maşrıktı ikisi anun
Biri damında dikildi Kabe'nün*

Molla Bateyî

*Kesk alayek di mexrîb da me dî
Yek li şerqê yek li banê Ka'be dî
Yani Mağribte yeşil bir bayrak göründü
Biri şarktan diğeri Ka'be damında göründü³⁶*

Abdurrahman Adak da merhaba bölümünün ilk beyti ile nakarat beytinin aynı manayı ifade etmesi ve merhaba bölümündeki diğer bazı beyitlerin de benzer olmasından hareketle Bateyî'nin Çelebi'den etkilendiğini ifade etmiştir.³⁷ Adak diğer bir çalışmasında da, Kürtçe mesnevilerde kullanılan vezinleri işlerken, Osmanlı döneminde yazılmış olan bütün mevlidlerde Çelebi'nin etkisi altında aynı veznin kullanıldığını, Bateyî'nin de mevlidinde aynı vezni kullandığını ve bu hususta Çelebi'nin etkisi altında olduğunu belirtmiştir.³⁸

Zahir Ertekin de mevlitlerle ilgili çalışmasında, Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidinin naziresi olduğu şeklinde görüş belirtmektedir. Ertekin, her iki mevlitte bulunan merhaba bölümünün ve nakarat beytinin ve başka birkaç beytin birbirine benzemesini ve her iki mevlidin üsluplarının ortak olmasını buna gerekçe olarak ortaya koymaktadır.³⁹

Süleyman Çelebi'nin mevlidi hakkında çalışması olan Songül Karaca da şöyle demektedir: “Türk halkları ve Osmanlı kültür Coğrafyasında bulunmuş pek çok millet için mevlit okumak veya okutmak Süleyman Çelebi'nin Vesîletu'n-Necât adlı mevlidini okumak anlamına gelmiştir. Eserin Arapça, Çerkezce, Rumca, Zazaca, Sevahili, Almanca, Tatarca ve İngilizceye çevrilmesi de bunun göstergesidir.”⁴⁰ Bu konuda görüşlerini aktardığım

³⁶ M. Xalid Sadîni, *Mewlûda Nebî*, 13-14.

³⁷ Adak, A, “Li Gorî Serdemên Tarîxî Têkiliyên di Navbera Edebiyatên Kurdî û Tirkî yên Klasîk de”, *Sempozîyûma Edebiyata Berawirdî -Ji Duh Heta Îro di Edebiyatên Tirkî û Kurdî de Texeyulên Nasnameyî* (Hz. Nûket Esen & Ramazan Çeçen), Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Çapa Yekem (Birinci Baskı), Mêrdîn 2015, s. 89-90.

³⁸ Abdurrahman Adak, *Teşeyên Nezmê*, (İstanbul, Nûbihar, 2019), 263. Bu konu çerçevesinde Adak ile yaptığım bazı görüşmelerde daha önceden, standartlaşmış nazım şekli ve vezin kalıbı ile mevlit türünün Süleyman Çelebi ile ortaya çıkmış olması ve Çelebi'nin etkisi ile Osmanlı'nın hakimiyet alanındaki pek çok dilde mevlit yazılmış olmasından hareketle, aynı nazım şekli ve vezin kalıbını kullanan Bateyî'nin de Çelebi'den etkilendiğini düşündüğünü ancak sonradan bu çalışmada da belirttiğimiz bazı hususların onun da dikkatini çektiğini ve bu nedenle görüşünün değiştiğini ifade etmiştir.

³⁹ Zahir Ertekin, “Di Edebîyata Me de Mewlûd û Rûberûkirina Mewlûdên Pêşîn ên Kurdî û Tirkî”, Uluslar arası Kürdolojî Konferansı Bildirileri, Hakkari Üniversitesi, Hakkari 2011, 123-137.

⁴⁰ Songül Karaca, “Süleyman Çelebi'nin Vesîletu'n-Necât'ı ile Lâmiî Çelebi'nin Mevlidu'r-Resûlû'nün Mukayesesi”, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 62/2, (2022); 624.

araştırmacıların dışında da Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidinden etkilendiğini, eserinin onun eserinin bir tercümesi olduğunu veya nazire olduğunu iddia edenler vardır. Ancak tespit ettiğimiz kadarı ile onların çoğu Tayyib Okiç'in söylediklerini tekrar etmiştir ve bu şekilde böyle bir iddia yayılmıştır.

Yukarıda Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidinin etkisinde kaldığına dair araştırmacıların zikrettiğimiz gerekçeleri dışında sözlü olarak bazıları her iki mevlitte de salât ve selam kısmının olduğunu iddia etmektedirler. Bu hususu Bateyî'nin Çelebi'nin mevlidinden etkilendiğine dair bir gerekçe olarak sunmaktadırlar.

2.2. Görüşlerin Değerlendirilmesi

Değerlendirmeye başlamadan yukarıda isimlerini zikrettiğim araştırmacılardan bazıları hariç Kürtçe bilmedikleri için hiçbiri Bateyî'nin mevlidini ya hiç anlamadığını ya da hiç okumadığını belirtmek isterim. Bateyî'nin mevlidi ile ilişkisi bu seviyede olan araştırmacıların Bateyî'nin mevlidi hakkında görüş belirtmeleri tutarlı olmamaktadır. Zira bu durumda anlamadan ve bilmeden onun hakkında hüküm verilmiş oluyor. Şayet onlar Kürtçe bilenlerin verdikleri bilgiye dayanarak görüş belirtmişlerse de onlara yanlış bilgi verilmiştir.

Bateyî'nin mevlidinin Süleyman Çelebi'nin mevlidinden etkilendiğini söyleyenler. Kanaatimizce makbul bir delil sunmamaktadırlar. Hatta delilleri hiç yoktur da denebilir. Zira genelde görüşlerini delil olmadan “böyledir, şöyledir. budur, şudur” kesin bir hüküm olarak ifade etmişlerdir. Bu konuda delil getirenler de genelde iki mevlit de merhaba bölümünün olması, nakarat beyitlerin birbirine benzemeleri, konusu aynı olan iki üç beyit, vezin kalıplarının aynı olması ve Bateyî'nin Türkçe bildiğinin iddia edilmesinden ibarettir. Bunlardan her birisinin ayrı ayrı değerlendirilmeye ihtiyacı vardır.

Öncelikle Ahmed Ateş ve M. Tayyib Okiç'in Kürdîzade Ahmed Ramiz'in Kürtçe bir mevlit yazdığı şeklindeki sözleri doğru değildir. Zira Ahmed Ramiz hiçbir dille mevlit konulu bir eser yazmamıştır. O sadece Bateyî'ye ait mevlidi neşretmiştir. Bugün onun neşrettiği mevlidin bir nüshası Atatürk Üniversitesi'nin kütüphanesinde Seyfettin Özege bağışı olarak 9258 kayıtlı sayı ve 297.924 tasnifli numarada bulunmaktadır. Mevlidin ilk sayfasında naşir-i Kürdîzade Ahmed Ramiz yazılıyor. Kürt edebiyatı üzerine araştırma yapan herkes Ahmed Ramiz'in sadece Bateyî'nin mevlidini neşrettiğini bilmektedir. Ayrıca onun neşrettiği mevlit baştan sona kelimesi kelimesine kadar Bateyî'nin mevlidinin aynısıdır. Görüldüğü üzere “etkilendiği muhakkaktır” veya “tercümesidir” şeklindeki iddianın aslı olmayınca iddia da ortadan kalkmaktadır.

Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidinin bir tercümesi olduğunu söyleyen Okiç zikrettiği bilgilerin çoğunda yanılmaktadır. O, ayrıca Ahmed Ramiz'in Ezher'de talebeyken orada mevlidi tercüme ettiğini ifade etmektedir. Okiç bir yandan “Süleyman

Çelebi'nin mevlidinin tesiri altında kaldığı muhakkaktır; bir yandan da tercüme etmiştir demektedir. Bu iki cümle birbiri ile çelişmektedir. Tercüme için tesiri altında kalmıştır demenin anlamı yoktur. Zira tercüme olursa, eser bir nevi Süleyman Çelebi'nin mevlidi olmaktadır. Eğer Ahmed Ramiz tercüme etmiş ise her satırında ve her sayfasında Çelebi'nin mevlidi görülmelidir. Çünkü biri asıl diğeri de ferî olur. Ancak bu çalışmadan da anlaşılacağı üzere böyle bir durum yoktur. Eğer tesiri altında kalmıştır şeklinde bir iddia varsa onun için de delil lazımdır. Okiç ayrıca bahsettiği mevlit hakkında bir bilginin olmadığı belirtmiştir. Bahsettiği mevlit hakkında bilgisinin olmadığını ifade etmesine ve iddiası için de bir delil getirmemesine rağmen Ahmed Ramiz'in Ezher Üniversitesi'nde okurken bu tercümeyi yaptığını ifade etmektedir. Halbuki Ahmed Ramiz mevlidin ilk sayfasında eseri neşrettiğini yazmaktadır. Çünkü Ahmed Ramiz Mısır'da iken öğrencilikle birlikte Kürtçe eserlerin basımına önem vermiştir. Bu mevlidin son sayfasında basılması için Kürtçe eserlerin kendisine gönderilmesini talep etmesinden de anlaşılmalıdır.⁴¹ O Kürtçe eserlerin neşrini İstanbul'da da yapmıştır. Nitekim O Abdullah Nehrî'nin Kürtçe olarak yazdığı akide ile ilgili eserini İstanbul'da neşretmiştir. Tayyib Okiç Bateyî'nin mevlidi Osman Bey matbaasında basılmış olup ona Hz. Fatime'nin vefatının ilave edildiğini söylemektedir. Ancak biz onda böyle bir konuyu bulamadık.

Faruk Timurtaş'ın "Süleyman Çelebi etkisi ile Kürtçe mevlit yazılmıştır" şeklindeki cümlesi için herhangi bir delil zikretmediği için söylenen sadece bir iddia olarak kalmaktadır.

Necla Pekolcay'ın ise, Türkçe dışındaki mevlitlerin Süleyman Çelebi'nin mevlidinden etkilenip etkilenmediği hususunu tetkik etmediğini belirterek bir şey söylememesi ilim ehlinin bağlı kalması gereken tutarlı bir davranıştır.

Xalid Sadînî'ye gelince Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidinden etkilendiğine dair iki gerekçe sunmaktadır. Birinci gerekçe iki mevlitte de merhaba bölümlerinin aynı olmasıdır. İkincisi bazı benzerliklerin olmasıdır. Bunun için aşağıdaki beyitler gösterilmektedir.

*Üç alem dahi dikildi üç yire
Her birisi aydayın nire nire
Mağrîb ve maşrıkta ikisi anun
Biri damında dikildi Kabe'nün*

Bateyî

*Kesk alayek di mexrîb da me dî
Yek li şerqê yek li banê Ka'be dî⁴²*

⁴¹ Huseyin Bateyî, *Mevlîdu'n-Nebî*, Neşr eden Kürdizâde Ahmed Ramiz, (Mısır, y.y., ty.), 36.

⁴² Bateyî, *Mewlûda Nebî*, 66.

Türkçe anlamı: Biz yeşil bir bayrağı batıda gördük

Biri doğuda diğeri de Kabe'nin damında gördük

Her iki mevlitte de merhaba bölümünün birbirine çok benzemesi Bateyî'nin Çelebi'den etkilendiğine delil olamaz. Zira bazı araştırmacıların da ifade ettiği gibi bu bölüm aslında Çelebi'nin mevlidinde olmayıp başkasından alınmıştır. Süleyman Çelebi'nin mevlidi üzerine araştırma yapan bazı araştırmacılar merhaba kısmının Şair Ahmed adında bir şaire ait olduğu ve sonradan Çelebi'nin mevlidine ilave edildiğini belirtmektedirler.⁴³

Büyük bir ihtimal ile Bateyî'nin mevlidinde de bu bölüm aslında olmayıp sonra ilave edilmiştir. Zira bu bölüm hem Bateyî'nin mevlidinin bazı mahtut nüshalarında hem de bazı matbu nüshalarında bulunmamaktadır. Muhtemelen iki mevlitte de merhaba bölümünün dinleyiciye verdiği şevk ve heyecan nedeni ile ilkin mevlit merasimlerinde okunmuştur. Daha sonra bir kısım müstensihler tarafından onların mevlitlerine ilave edilmiştir. Merhaba faslını içeren Bateyî'nin mevlit nüshalarının merhaba kısımları beyit sayısı olarak aynı değildir. Zira onun nüshalarında beyitlerin sayısı 7, 9, 10, 11, 12, 15, 18, 21 şeklinde değişmektedir.⁴⁴ Merhaba bölümü dışında Bateyî'nin mevlidinde bu kadar beyti farklı olan başka bir bölümü yoktur. Bu da bu kısmın büyük ihtimal daha sonradan mevlide eklendiğini göstermektedir. Netice itibari ile merhaba bölümünün aslında iki mevlitte de olmadığı anlaşılmaktadır. Durum böyle olunca buna binaen Bateyî'nin mevlidi Çelebi'nin mevlidinden etkilenmiştir veya ona naziredir şeklindeki iddia temelsiz kalmaktadır.

Kanaatimizce çok sınırlı bazı beyitlerin anlam olarak birbirlerine benzemeleri de Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidinden etkilendiğine dair delil olmaz. Zira mevlitlerin asıl konuları zaten aynıdır. Ayrıca öncelikle tüm alimlerde olduğu gibi mevlit yazarları da kendilerinden önce yazılmış çok sayıda Arapça eserlerden ve hatta bazen aynı eserlerden istifade etmişlerdir. O eserlerdeki bilgiler de çoğu zaman benzerdir. Onlar da o eserlerdeki bilgileri eserlerine aktarmışlardır. Örneğin, Xalid Sadî'nin delil olarak getirdiği beyitlerin ifade ettiği olay mevlit yazarları önceki eserlerden okumuş olup kendi dillerine çevirmişlerdir. Başka bir ifade ile bu beyitlerdeki anlam sadece Süleyman Çelebi'nin mevlidinde bulunmuyor. Belki daha önce yazılmış yüzlerce eserde geçmektedir. Bateyî de onlardan istifade etmiş olabilir. Nitekim Bateyî'nin mevlidinin hangi hadis eserlerinden istifade ettiği konusunda çalışmalar yapılmıştır.⁴⁵ Çelebi'nin de

⁴³ Çelebi, *Mevlid*, Haz., Timurtaş, 9; Ateş, *Mevlid*, 68-69; Aymutlu, *Mevlid*, 26-27.

⁴⁴ Huseyin Bateyî, *Mevlidü'n-Nebî*, Thk. ve tlk., Abdulbasit el-Amedî, (İstanbul: Nûbihar Yayınları, 2003), 96-100; Abdurrahman Adak, "Destnivîsên Mewlûda Melayê Bateyî di Arşîva Jaba de: Nasandin û Aanalîz, *The Journal of Mesopotamian Studies Periodical Journal for Kurdish, Arabic and Syriac Studies*", 2/2, (Summer-2017), 18.; Şemrexî, *Mewlûd Melayê Bateyî*, 16-17.

⁴⁵ Bazı çalışmalarda Bateyî'nin mevlidinde anlatılan konuların dayanağı olan hadisler teker teker tespit edilip zikredilmiştir. Bilgi için bk., Zeynelabidin Amidî, *Behcetü'l-enâm bi şerhi mevlidi Sâhibi'l-makam*

Bateyî'nin de ilimlerinin temeli Arapça eserler olmuştur. Nitekim Çelebi bu konuyu anlatırken ravilerin bu konuyu haber verdiğini belirtmektedir.⁴⁶ Bateyî de bazen rivayet senedindeki ravilerin ismini ya da ilgili alimlerin ismini zikretmektedir.⁴⁷ Bazen ise, buna değinmemektedir. Burada sonuçta aynı şeyden bahsediliyorsa da her biri farklı bir kaynaktan alıp kendine göre kısa veya uzun olmak üzere bir ifade tarzı seçmiş olabilir. Diğer bir husus ise, bu makalede görüleceği üzere Çelebi ve Bateyî'nin mevlitleri birbirleri ile bütün konularda mukayese edildiklerinde etkilenmenin aksine bir durum ortaya çıkmaktadır.

Bateyî'nin mevlidini Çelebi'nin mevlidine bir nazire olarak görenler de vardır. Nazire için farklı tanımlar yapılmıştır. Bazıları zemin olarak kabul edilen eser ile nazire olan eserin vezin, kafiye ve redifinin aynı olmasını şart koşmuştur.⁴⁸ Ayrıca bazen de nazire kaside ve gazelle sınırlandırılmıştır. Diğer bazıları ise, zemin olan eserin ve nazire olan eserin vezin, kafiye, redif ve konularının aynı olmasının şart olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca nazirenin genelde aynı dilde ve hatta aynı şivede yapıldığı da ifade edilmiştir.⁴⁹ Konu bakımından Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidine nazire olmasını sağlayan bir durumun olmadığı kanaatindeyiz. Zira her ne kadar çok az da olsa da her iki mevlitte aynı konu anlatılmışsa da bunun bir nazire olduğu söylenemez. Çünkü bütün mevlitlerin doğal olarak konularının bir kısmının aynı olması gerekiyor. Hepsinde Hz. Peygamber'in doğumu anlatılıyor ve hepsinden önce de mevlitlerin dışında bu konuları anlatan yüzlerce eser yazılmıştır. Konuların aynı olmasından yola çıkarak bir eserin nazire olduğunu söylersek yalnız Bateyî'nin mevlidinin değil bütün mevlitlerin hatta diğer edebî eserlerin de kendilerinden önceki eserlerin naziresi olduğunu kabul etmek gerekiyor. Böyle bir iddia da bulunmak ise, pek doğru değildir. Ayrıca Çelebi ve Bateyî'nin mevlitlerinde ortak konular ve aynı başlıklar çok azdır. Bu konularda ele alınan hususlar çoğu zaman birbirinden tamamen farklı olup çok az miktarda kimi ortak hususlar bulunmaktadır. Muhtevanın çoğunun aynı olmamasına rağmen cüzi bir benzerliğe binaen-onun da belirttiğimiz gibi nedenleri mevcuttur-nazire olduğu hükmüne varmanın doğru olmadığı kanaatindeyiz.

Şekil olarak ise, Çelebi'nin ve Bateyî'nin mevlitlerinin vezinleri büyük oranda aynıdır. İkisinde de "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbı kullanılmıştır. Ancak çok sınırlı da olsa Çelebi'nin mevlidinde üç kalıbın daha kullanıldığı belirtilmektedir. Tespitlerimize göre, Çelebi'nin beyitlerinde çok az olmakla birlikte bazen kafiye ve rediften hiçbiri

fi yevmi'l-kıyâm; (Diyarbakir, Mektebetu Seyda 2011). Bilgi için bk., Mahsun Ak, *Molla Hüseyin Batevî ve Mevlid-i Nebî Adlı Eserinde İktibas Olunan hadislerin Tahriri ve Değerlendirilmesi*, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yüksek Lisans Tezi, (2022).

⁴⁶ Çelebi, *Mevlid*, Haz., Timurtaş, 20.

⁴⁷ Şemrexî, *Mewlûd Melayê Bateyî*, 12.

⁴⁸ Bilge Kaya Nazire, "Mecmûaları ve Hisâlî'nin Metâliu'n-Nezâiri", Uludağ Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6/8. (2005/1), 47.

⁴⁹ Kemal Yavuz, "Türk şiirinde nazire", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 10/10, (2013), 360.

yoktur.⁵⁰ Bateyî'nin mevlidinde ise, sürekli kafiye uygulandığı görülmektedir.⁵¹ Ayrıca daha önce de belirtildiği gibi Çelebi'nin mevlidinde dikkat çekecek oranda redif bulunmaktadır. Bateyî'nin mevlidinde ise, redif çok sınırlı bir şekilde bulunmaktadır. Bu iki mevlit şekil olarak aynı olsa bile Bateyî'nin mevlidinin nazire olduğunu söylemek oldukça zordur. Zira mesnevîlerde genelde kullanılan vezinler sınırlı olmuştur. Bu durumda Bateyî Çelebi'nin mevlidinden haberi olmadan “fâi'lâtün, fâi'lâtün, fâi'lün” veznini kullanmış olabilir. Nazire olduğunu diyenler muhteva karşılaştırılması yapmamışlardır. Aksine tahminde bulunuyorlar. Ayrıca nazirelerin genelde aynı dilde olması da Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidine nazire olma ihtimalini çok zayıflatıyor.

Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidinin etkisinde olduğunu düşünenlerin bir gerekçesi de her iki mevlitte de konu sonlarında bulunan nakarat beytin aynı olmasıdır. Aralarındaki fark birisinin Türkçe, diğerinin Kürtçe olmasıdır. Ancak Çelebi'nin mevlidinde bazen iki beyit konuların sonunda tekrarlanmıştır.⁵² Bateyî'nin mevlidinde ise, sürekli sadece bir beyit tekrarlanmıştır.

Çelebi'nin mevlidinde nakarat beyitleri:

*Haşre dek ger denilirse, bu kelam
Nice haşr olur bu olmaz tamam
Ger dilersiz bulaşız oddan necat
Aşk ile derd ile diyin es-Salât*

Bateyî'nin mevlidinde ise, aşağıdaki beyit tekrarlanmıştır:

*Ger divêtin hûn ji narî bin necat
Bi 'eşq û şewqek hûn bibêjin esselat*

Bazen Çelebi'nin mevlidinin metninde yukarıda verilen iki beyitten biri veya ikisi tekrar edilmemektedir.⁵³ Tekrarlanan beyit Bateyî'nin mahtut nüshalarında yoktur. Matbularında ise, bu beyit Berlin baskısında bulunmamaktadır.⁵⁴ Ahmed Ramiz'in neşrettiği mevlit nüshasında ise, farklı bir beyit tekrar edilmektedir. Onda tekrar edilen beyit aşağıdadır.

صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا حَتَّى تَنَالُوا جَنَّةً وَنَعِيمًا

“Cenneti elde edinceye kadar ona salât ve selam getirin.”⁵⁵ Nakarat beyti Bateyî'nin mevlidinin mahtutlarında olmadığına göre, bu beytin mevlidin aslında bulunmadığını göstermektedir. Bu durum, yaygın olan baskılarda bulunan bu benzerlikten yola çıkarak

⁵⁰ Pekolcay, *Mevlid*, 68, 72, 95, 102.

⁵¹ Bilgi için bk., Şemrexî, *Mewlûd Melayê Bateyî*.

⁵² Çelebî, *Mevlid*, Haz., Timurtaş, 8,16, 20, 32, 42.

⁵³ Çelebî, *Mevlid*, Haz., Timurtaş, 12.36, 49, 60, 68

⁵⁴ İlhan, *Mewlûda Mela Huseynê Bateyî*, 81.

⁵⁵ Bateyî, *Mevlidü'n-Nebî*, nşr., Ahmed Ramiz, 3, 4, 5, 7, 9.

etkiden bahsedenlerin⁵⁶ iddiasını geçersiz kılmaktadır. Ahmed Ramiz'in baskısında ise, onun yerine başka bir beytin olması bize bazı mahtutlarında صلُّوا ile başlayan beytin olduğunu anlatmaktadır.

Salât ve selam kısmı da iki mevlit arasındaki etkiye gerekçe gösterilmiştir. Ancak aalât ve selam kısmı Çelebiznin mevlidinin Ahmed Aymutlu, Necla Pekolcay ve Faruk Timurtaş'ın neşirlerinde bulunmamaktadır. Ancak Çelebi'nin mevlidinin diğer bazı nüshalarında bulunabilir. Bu kısım Bateyî'nin mahtut nüshalarının hiçbirinde bulunmamaktadır. Matbu nüshalarının ise, çoğunda da bulunmamaktadır.⁵⁷ Bu da her iki mevlitte de bu bölümün sonradan ilave edildiğini göstermektedir. Bu durum salât ve selam bölümünün etkiye gerekçe olmadığını göstermektedir.

Bateyî'nin Türkçe'yi bildiği iddia edilerek mevlidinin telifinde Çelebi'nin mevlidinden etkilendiğine gerekçe gösterilmiştir. Daha önce ifade edildiği üzere Bateyî'nin hayatı hakkında çok az bilgi vardır. Bateyî'nin Hakkari'de ya da Müküs'te Kürt beylerinin medreselerinde eğitim gördüğü ifade edilmiştir.⁵⁸ İcazet aldıktan sonra Pirûsê köyünde bir süre imamlık yaptığı daha sonra köyüne yerleştiği ve ömrünün sonuna kadar orada yaşadığı belirtilmektedir.⁵⁹ Hakkındaki bilgilerden anlaşıldığı kadarı ile her ne kadar bölgedeki Kürt beyleri ile münasebetleri olmuşsa da onların yanında herhangi bir görev üstlenmemiştir. Onların yanında muşilik görevini icra etmemiştir. Böyle bir görevi icra etseydi, onun Türkçe'yi bildiğine dair önemli bir işaret olurdu. Bu görev çoğu zaman Farsça kullanılarak yapılmıştır.

Bateyî'nin şiirinde bulunan bazı Türkçe kelimelerden dolayı, Bateyî'nin Türkçe'yi bildiği hatta o dönemin Türkçe'sine hakim olduğu ifade edilmiştir.⁶⁰ Ancak kanaatimizce sadece buna dayanarak onun Türkçe bildiğini söylemek pek doğru değildir. Zira yüzyıllarca Kürtlerin ve Türklerin arasında devam eden münasebetlerden dolayı da olsa sıradan bir Kürd'ün bile bazı Türkçe kelimeleri kullanması çok doğaldır. Halkların birbirlerinden etkilenmeleri diğer alanlarda olduğu gibi dilde olmaktadır. Öyle ki bazen bazı kelimeler başka bir dile öyle yerleşir ki herkes o kelimeleri o dilden zanneder. Kelimelerin de ötesinde bazen Türklerin bile çok az kullandığı bazı özel isimlerin Türkçe bilmeyen Kürtler tarafından kullanılması çok dikkat çekicidir. Çünkü halklar arasında etkileşim çok fazladır. Buna Yalım, Bağır vb. özel isimleri örnek verilebilir. Diğer bir husus da Kürtçe dışında bir dil bilmeyen birisinin konuşmalarında Arapça ve Farsça kelimelerin bulunması; onun o dilleri bildiği anlamına gelmez. Bu sadece Farsça bilen bir İranlının konuşmalarında tabii olarak pek çok Arapça kelime kullanmasına benzemektedir. Fakat bu onun Arapça bildiği anlamına gelmez. Zira

⁵⁶ Ak, *Molla Hüseyin Batevî ve Mevlid-i Nebî*, 10.

⁵⁷ İlhan, *Mewlûda Mela Huseynê Bateyî*, 81;

⁵⁸ Selefî-Doskî, *'İkdu'l-Cumân*, 2/801.

⁵⁹ Selefî-Doski, *'İkdu'l-Cumân*, 2/799.

⁶⁰ Bateyî, *Mewlûda Nebî*, çeviri ve analiz; M. Xalid Sadînî, 10.

Arapça kelimeler Farsçaya çok yerleşmiştir. Arapça hiç bilmeyen bile çok Arapça kelime kullanmaktadır.

Bateyî Türkçe şiir ve cümleler söyleseydi ya da Türkçe eser yazsaydı veya onun Türkçeyi kullanan fert veya toplumlarla münasebetleri fazla olsaydı, Türkçe öğrenmiştir denebilirdi. Kaynaklarda bu şekilde bir bilgiye rastlamadık. Bölgedeki beylerin medreselerinde okumuş olması da onun Türkçeyi öğrenmiş olmasını gerektirmiyor. Zira o beyler Kürt'türler ve onların saraylarında ve medreselerinde tabi bir şekilde Kürt dili kullanılmıştır. Diyarbakır gibi şehirler hariç günümüzden 40-50 yıl önce bile genelde askerlik yapmamış veya okula gitmemiş olup da Türkçe bilen yokmuş. Sonuç olarak Bateyî'nin Türkçeyi bildiğini gösteren bir belge mevcut değildir. Aksine mevcut bilgilere göre onun Türkçe bilmediği anlaşılmaktadır.

Bazı araştırmacıların bu iki mevlidin üsluplarında benzerlik olduğunu ifade ederek Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidine nazire olduğunu söylemeleri kanaatimizce pek yerinde bir tespit değildir. Zira konu detayı, ya da ele alınan konudan sembolik olarak birkaç beyitle bahsetme, konudan konuya geçme, konu arasına başka bir bilgi derc etme, konunun içeriğinin medihle süsleme, konunun belli noktaya bağlanarak anlatılması vb. birçok nokta da bir üslup ortaklığının olmadığı görülmektedir. Yine bazı ıstılahların kullanımının birisinde geniş olması, diğerinde kullanımın sınırlı olması veya hiç kullanılmaması da ortaklığın en azından çok sınırlı olduğunu göstermektedir.

Bu durumda Bateyî'nin dilini bilmediği bir eserden etkilenmiş olması mümkün değildir. Bateyî'nin Türkçe bilmediği halde Türkçe bir eserden etkilendiğini söylemek, bir insanın Kürtçe bilmediği halde Kürtçe bir eser hakkında hüküm vermesi gibidir. Kanaatimizce, ikisi de olamaz.

3. İki Mevrit Arasındaki Farklılıklar

Bateyî'nin mevlidi Çelebi'nin mevlidinin tesirindedir veya onun tercümesidir şeklindeki iddiaları değerlendirdikten sonra Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidinden hiç etkilenmediğine ve onun tercümesi olmadığına dair delillerimiz sunulmaktadır.

1- Çelebi'nin mevlidinin besmele ile; Bateyî'nin mevlidinin ise hamd ile başlaması:

Bu eserlerin başlangıç beyitlerine bakıldığında her yazarın ayrı bir hadisi kendine dayanak yaparak eserine başladığı görülür. Çelebi "Allah adı ile başlamayan her işin

bereketsiz olduğu” şeklinde hadisi esas almıştır.⁶¹ Bundan dolayı “Allah adın zikr idelüm evvela, vacib oldür cümle işde her kula” beyti ile başlamaktadır.⁶² İlk beyitten sonra gelen beyitler de aynı konudan bahsedilmektedir. Bateyî ise, “Allah’ın hamdı ile başlamayan her işin bereketsiz olduğu” hadisini⁶³ dikkate almıştır. O da “Hemdê bêhed bo Xwedayê 'alemîn, ew Xwedayê daye me dînê mubîn” beyti ile başlamaktadır.⁶⁴ Bateyî'nin mevlidinde ilk beyitten sonra gelen beyitlerde nimetten bahsedilmekte ve nimetlerin de hamdı gerektirdiği ifade edilmektedir.

2- İki mevlidin hatimesinin birbirinden farklı olması:

Çelebi'nin mevlidinin son kısmı ikiye ayrılabilir. Birinci kısım insanlara nasihat, insanın aczi ve Allah'tan bağışlanma istemeden meydana gelmektedir. İkinci kısımda yazar bizzat kendi ismini zikrederek kendisi için rahmet dilemektedir. Peygamber'e komşu olmayı ve huzuruna yüzü ak olarak çıkmayı talep etmektedir. Sonra mevlidinin adını zikretmekte ve yazılış tarihini vermektedir. Son olarak Hz. Peygamber'e, onun sahabesine, âline, ensarına, tabine, sevenlerine ve ümmeti için rahmet dilemektedir. Mevlidini okuyan ve yazan için dua etmektedir.⁶⁵

Bateyî'nin mevlidinin son kısmı ise, münacat ve dua kısımlarıdır. Münacat Hz. Peygamber'in methi ile sınırlıdır. Bateyî, dua da ise, şefaahat dilemekte ve Allah'dan (c.c) merhamet talep etmektedir. Sonra Mevlidi dinleyenler için rahmet ve ihsan dilekleri ifade etmektedir. Bütün müminler için bağışlanma istedikten sonra Hz. Peygamber, al ve sahabesi, zevceleri, tüm peygamberler, müminler, veliler, hacca gidenler, gazvede olanlar, mevlit meclisinde olanlar, dört mezhep imamı, mevlidi istinsah eden, bütün müminler ve kendisi için fatiha istemektedir.⁶⁶

İki mevlidin son kısımlarından anlaşıldığı kadarı ile her iki yazarın da yazdıkları son kısım yaşadıkları ortama göre, şekillenmiştir. Zira Süleyman Çelebi o zaman Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi konumunda olan ve ilim ehlinin çok olduğu Bursa'da yaşamıştır. O nedenle onun önce geniş olarak müminlerin halini arz etmekte, sonra kendisi için birkaç beyitle talepte bulunmakta ve eserin ismini ve yazılış tarihini belirtmektedir. Son olarak yapılan dua geneldir. Onun hatimesinin şehir hayatına ya da o ortamda yerleşmiş telif geleneğine ve yoğun ilmi çalışmaların olduğu bir ortama göre şekillendiği kanaatindeyiz. Zira burada bulunan bilgiler eseri meçhul kalmaktan

⁶¹ İsmail b. Muhammed el-'Aclûnî, *Keşfu'l-Hafa ve muzîlu'l-ilbâs*, thk., Abfulhamid Hindavî, (Beyrut.: el-Mektebetu'l-Asriyye, 1431); 2/140.

⁶² Çelebi, *Mevlid*, 4.

⁶³ el-'Aclûnî, *Keşfu'l-hafa*, 2/140.

⁶⁴ Bateyî, *Mewlûda Nebî*, 18.

⁶⁵ Çelebi, *Mevlid*, Haz., Timurtaş, 79-85.

⁶⁶ Bateyî, *Mewlûda Nebî*, 92-96.

kurtarmıştır. Yapılan işin bilinmesi ve tanıtılması şehrin toplumsal hayatına daha uygundur.

Bateyî'nin medihten sonra eseri ile ilgili bir şeyi ifade etmemesi, eserinin ismini zikretmemesi, duada mevlitte hazır olanlardan bahsetmesi, hacılar, gazveye çıkanlar ve dört mezhep imamı için Fatiha suresini talep etmesi, kendisi için sadece Fatiha istemesi Bateyî'nin çevresindeki dini ve ilmi ortamın etkisinde kaldığını göstermektedir. Bateyî'nin mevlidinin adından ve yazılış zamanından bahsetmemesinde Kürt uleması arasında var olan tevazunun izi olabilir. Zira hala ilimde ileri seviyede olan Kürt ulemasından çoğu kendilerinde eser yazacak bir kabiliyetin olmadığına inanmaktadırlar. Süleyman Çelebi'nin Fatiha'dan bahsetmemesi ve Bateyî'nin bahsetmesi de aralarında bir farktır. Kanaatimizce Bateyî'nin dualarında Kürtler arasında daha önce okunan Arapça hutbelerden etkilenme vardır. Örneğin, İbn Nubâte'nin (öl. 374/984) Arapça hutbelerinde bu tür dualar vardır. Dört mezhep imamı için Fatiha'nın okunması istemesi Şafililerin mezhep ve Ehl-i sünnet bağlılığını çağrıştırmaktadır.

3- İki mevlitte de birbirinden farklı konuların olması:

Çelebi'nin mevlidinde bulunan bazı konular Bateyî'nin mevlidinde; Bateyî'nin mevlidinde bulunan bazı konular da Çelebi'nin mevlidinde bulunmuyor. Örneğin, Allah'ın (c.c) isimleri, özür dileme, hicret, mirac, Peygamber'in vasıfları, Peygamber'in ruhunun yaratılması, nasihat, risaletin tebliği, kötü fiillerden nehiy etme, Hz. Peygamber'in vefatı, Hz. Fatıma'nın vefatı, Ükkaşe, deve, geyik hikayeleri, Ebû Talib'e ait şiir Bateyî'nin mevlidinde yoktur.⁶⁷ Çelebi'nin mevlidinde ise mevlidin fazileti, Hz. Abdullah hakkında bilgi, Yahudilerin Hz. Abdullah'ı öldürmeye çalışmaları, Hz. Abdullah'ın evliliği ve Ziyafet için Şam'a gitmesi, Hz. Resûlullah (s.a.v.)'in süt annesine verilmesi, süt annesinin yanındayken Mekke'ye gelinceye kadar başından geçen olaylar vb. konular bulunmamaktadır. Bu konular Bateyî'nin mevlidinde vardır. Ancak Çelebi bu konulardan mevlidin faziletine viladet kısmında birkaç beyitle değinmiştir.⁶⁸ Her iki arasındaki muhteva farklılığı Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidinden etkilenmediğine dair açık bir delildir.

4- Aynı olan başlıklarda muhtevanın birbirinden farklı olması:

Her iki mevlitte bazı konu başlıkları aynı olmalarına rağmen içeriklerinin ayrı olmaması da Bateyî'nin Çelebi'nin mevlidinden etkilenmediğini göstermektedir. Örneğin, Peygamber'in nurunun yaratılması, Hz. Adem'in yaratılışı ve Peygamber'in nurunun intikali şeklindeki başlıklar iki mevlitte de bulunmaktadır. Ancak üç başlıkta da anlatılanlar birbirinden farklıdır.

Öncelikle Bateyî'nin mevlidinde daha hiçbir şey yaratılmadan önce Hz. Peygamberin nurunun yaratıldığı Allah'ın nurundan bir kısmının sevgili Peygamberi olmasını istediğini o nurun da öyle olduğunu; sonra Allah'ın o nur için on iki perde

⁶⁷ Bilgi için bk., Çelebi, Mevlid; Haz., Timurtaş; Bateyî, *Mewlûda Nebî*.

⁶⁸ Bilgi için bk., Çelebi, Mevlid; Haz., Timurtaş; Bateyî, *Mewlûda Nebî*.

yarattığı, onlardan her birisinin yıllarca ibadet ettiği, sonra o nurdan bir cevher yarattığı ve o cevheri Allah'ın nazarı ile iki parçaya ayırdığı o iki parçadan yer, gök, arş, levh, kursî ve kalemi yarattığı anlatılmaktadır. Çelebi'nin mevlidinde ise, bu konuda Hz. Peygamber meth edilmekte ve "Sen olmasaydın" hadisine işaret edilerek o olmasaydı, diğer peygamberler gelmezdi şeklinde bilgi verilmektedir.⁶⁹

Hz. Adem'in yaratılışına gelince, Bateyî'nin mevlidinde Allah (c.c) Hz. Cebrail'e yeryüzünde bir avuç toprağı almasını emrediyor. Hz. Cebrail Hz. Resûlullah'ın kabrinden bir avuç toprak alıyor. Sonra o toprağı Cennetteki tesnîm suyu ile hamur haline getiriyor. Uzun bir zaman aradan geçtikten sonra Allah ona ruhu üflüyor ve onu Cennette koyuyor. Bu şekilde Hz. Adem yaratılıyor. Çelebi'nin mevlidinde ise, Hz. Adem'in yaratılışından önce Hz. Peygamber methediliyor. Sonra bir-iki beyitle Allah Hz. Adem'i yarattı deniyor. Bu konuda farklı bilgi verilmiyor.⁷⁰

Çelebi Hz. Peygamber'in nurunun intikali ile ilgili Hz. Adem'den Hz. İsmail'e kadar Hz. Peygamber'in bazı dedelerinin ismini veriyor. Ayrıca Hz. Havva'nın alnına onun nurunun geçtiğini belirtiyor. Hz. İsmail'den sonra gelen dedelerinden hiç bahsetmiyor. Peygamberin nurunun intikali için Bateyî Hz. Peygamber'in nurunun intikali için Hz. Adem'den sonra Hz. Şist'ten bahsediyor. Ondan sonra Adnan'dan başlayarak Hz. Peygamber'e kadar Hz. Peygamber'in babalarının ismini zikrediyor. O Hz. Adem ile Hz. İsmail arasındaki dedelerinden Hz. Şist hariç hiçbirinden bahsetmiyor. İki mevlitte de Hz. Adem ve Hz. Şist hariç Hz. Peygamber'in bablarından zikredilenlerin tümü birbirinden farklıdır.⁷¹

5- Konuların sıralamasının birbirinden farklı olması:

Her iki mevlitte de konu sıralamasının aynı olmamasının da Bateyî'nin Süleyman Çelebi'nin mevlidinden etkilenmediğinin bir delili olduğu kanaatindeyiz. Örneğin, Çelebi'nin mevlidinde dua ve özür kısmı ilk konulardandır. Gerçi onda dua mevlidin sonunda da vardır. Yine Çelebi'nin mevlidinde Hz. Peygamber'in ruhunun veya nurunun yaratılmasından önce alemin yaratılması anlatılmıştır. Bateyî'nin mevlidinde ise, dua kısmı en sondadır. Hz. Peygamber'in nurunun yaratılması alemin ve Hz. Adem'in yaratılmasından önce gelmektedir.⁷² Çelebi de Bateyî de Hz. Peygamber'in nurunun her şeyden önce geldiğini ifade etmişlerdir. Bateyî ayrıca öncelik hususuna konuların anlatımında da riayet etmiştir. Bu maksatla yaratılmadan bahsettiğinde önce Hz. Peygamber'in nurunun yaratılmasını anlatmıştır.

6- Bateyî'de yaratılış meselesinin farklı anlatılması:

Bateyî'ye göre, önce Peygamber'in nuru yaratılıyor. Sonra kademeli olarak Peygamberler, yer, gök, Kalem, Arş, Levh ve Kursî yaratılıyor. Bunlardan her birisinin

⁶⁹ Çelebi, *Mevlid*; Haz., Timurtaş, 12-14; Bateyî, *Mewlûda Nebî*. 26-28.

⁷⁰ Çelebi, *Mevlid*; Haz., Timurtaş, 17-18; Bateyî, *Mewlûda Nebî*. 32-34.

⁷¹ Çelebi, *Mevlid*; Haz., Timurtaş, 18-20; Bateyî, *Mewlûda Nebî*. 38-40.

⁷² Bilgi için bk., Çelebi, *Mevlid*; Haz., Timurtaş; Bateyî, *Mewlûda Nebî*.

yaratılışı için bir sebep de vardır. Bütün sebepler nurun yaratılmasına dayanmaktadır.⁷³ Çelebi'nin mevlidinde ise, bu şekilde sistemli ve birbirine bağımlı bir bilgi tespit edemedik.

7- İki mevlitte bulunan tamlamaların birbirinden farklı olması:

Çelebi'nin mevlidinde çeşitli tamlamalar kullanılmıştır. Bunlardan bazıları Bateyî'nin de mevlidinde kullanılmıştır. Bazıları ise, Bateyî'nin mevlidinde hiç geçmemektedir. Diğer bazıları ise, Bateyî Çelebi'ye göre, çok sınırlı bir şekilde kullanmıştır. Örneğin, tac-ı izzet, izaz-ı tam, hayru'l-enam, tavûs-ı melek, kavm-i şûm, ezhar-ı mustafa, envar-ı mustafa, mustafayı izafetle kullanmak, yine Peygamber'in hak kelimesi ile birlikte çeşitli tamlamalarda kullanılması, umman-ı haya, seyyid-i sadat, asl-ı usûl vb. tabirler Çelebi'nin mevlidinde geçiyor.⁷⁴ Bunlar Bateyî'nin mevlidinde geçmiyor. Bazı tamlamalar ise, Bateyî'nin mevlidinde vardır. Ancak Çelebi'nin mevlidinde bulunmamaktadır. Örneğin, daru's-selâm, xeyru'l-vera, hatmi'r-rusûl, burhanu'l-huda, sultanê wedûd vb. tamlamalar zikredilebilir.⁷⁵

İnci anlamında olan dürr kelimesi iki mevlitte de kullanılmıştır. Çelebi dürri Hz. Peygamber için kullanmakla birlikte başka şeyler için de kullanmıştır. Çelebi bu kelimeyi daha fazla ve geniş bir yelpazede kullanmıştır. Bateyî dürri en çok Hz. Resûlullah (s.a.v.) için kullanmaktadır. Ayrıca Hz. Adem'in kendisinden yaratıldığı toprak için kullanmıştır.⁷⁶ Onun dür kelimesi kullanımı sınırlıdır. Dür dışında hayru'l-beşer, Cibril-i emîn, lâ yenâm vb. tamlamalar da iki mevlitte geçmektedir.⁷⁷ Tespitimize göre, iki mevlitteki ortak tamlamalar veya tabirler farklı olanlardan çok azdır. İki mevlitte bazı tamlamaların aynı olmasının Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidinden etkilendiğine dair bir delil olmadığı kanaatindeyiz. Zira bazı tabirler yüzlerce İslamî kaynakta bulunmaktadır. Örneğin, Cibril-i emîn ve hayru'l-beşer birçok eserde geçmektedir. Bu tür tamlamalar için Çelebi'den etkilenmiştir demenin dikkate alınacak bir yönü yoktur. Farazi olarak her iki eserdeki tabirlerin çoğu aynı olsa bile tabirlerden yola çıkılarak bir hüküm verilemeyeceği kanaatindeyiz. Fakat iki mevlitte aynı olmayan tabirler aynı olanlardan daha çoktur.

8- İki mevlitteki konuların anlatım biçiminin birbirinden farklı olması:

Çelebi'de genel olarak asıl konu hemen anlatılmıyor. Önce bir giriş olabilecek beyitler oluyor. Giriş genelde Allah'ın vasıfları veya Peygamber'in methi oluyor. Çoğu zaman asıl konu hakkında çok az bilgi veriliyor. Sonra tekrar Allah'ın vasfı veya Peygamberin methi anlatılıyor. Çelebi'nin mevlidinde medih ve sena daha fazla göze

⁷³ Bateyî, *Mewlûda Nebî*, 27-31.

⁷⁴ Pekolcay, *Mevlid*, 64, 65, 68, 70, 76, 80,98;

⁷⁵ Şemrexî, *mewlûd Melayê Bateyî*, 21, 24,37.

⁷⁶ Aymutlu, *Mevlid*,107, 117, 121, 125

⁷⁷ Pekolcay, *Mevlid*, 72, 98; Şemrexî, *Mewlûd Melayê Bateyî*, 33, 23, 51

çarpılmaktadır. O bu şekilde heyecanlı bir anlatımı tercih ederek dinleyiciyi etkilemeye çalışılmaktadır. Bateyî'de ise, asıl konu anlatılırken çok nadir olarak bir veya iki beyitle konuya giriş yapılmakta sonra konu Çelebi'ye göre daha geniş anlatılmaktadır. Dil Çelebi'ye göre daha basit ve sadedir. Dinleyiciyi etkilemekten ziyade konunun anlatımına önem verdiği anlaşılmaktadır. Daha sonra anlatılan da konu ile alakası olmaktadır. Ayrıca Bateyî'de Çelebi'ye göre medih ve vasıflar az olmaktadır. Bu hususlar için Çelebi'nin mevlidinden alemin yaratılması, Hz. Adem'in yaratılması, Hz. Peygamber'in ruhunun yaratılması, Hz. Peygamber'in doğumu, vefatı vb. konular zikredilebilir. Bateyî'nin mevlidinden ise, mevlidin fazileti, Hz. Peygamber'in nurunun yaratılması, Hz. Ademin yaratılması, Hz. Peygamber'in doğumu, Yahudilerin Hz. Abdullah'ı öldürmeye çalışmaları vb. konular zikredilebilir.

9- Bateyî'nin Şafi olması, yaşadığı dönemde Hakkari'nin Arap Kültürüne yakın olması:

Şafî bir alim olan Bateyî'nin kendisinde yaşadığı Hakkari ve çevresi Şafî olup Şafîliğin, Şafî ulemasının ve Arap Kültürünün etkin olduğu Suriye ve Irak bölgelerine komşu olduğu bir bölgedir. Tarih boyunca bu bölgelerdeki Şafîlik ve İslamî birikim Kürt bölgelerini çok etkilemiştir. Böyle bir durum olmakla birlikte Bateyî'nin zamanında yüzlerce Arapça mevlit yazılmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber ile ilgili Arapça yazılmış yüzlerce eserin olması da Bateyî'nin onlardan istifade etmesi gerektiğini akla getirmektedir. Büyük ihtimal Bateyî'nin yaşadığı ortam, ders gördüğü medreseler, istifade ettiği kitaplar ve bağlı olduğu mezhep Bateyî'nin Çelebi'nin mevlidinden etkilenmesine ihtiyaç bırakmamıştır.

10- Hz. Peygamber'in doğumu sırasında gerçekleştiği anlatılan bazı olaylar:

Her iki mevlitte de Hz. Amine'nin Hz. Peygamber'in doğumu gecesinde onun yanına gelenlerden bahsedilmektedir. Çelebi'nin mevlidinde aşağıda verilen beyitlerde yanına üç hurinin aniden geldiği ve müjde verdiği belirtilmektedir.

Çelebi şöyle demektedir:

*Çünkü bu işler bana oldu yakın
Ben evümden otururken yalnızın
Yarı olup divar çıkdı nâgehan
Üç bile hûrî bana oldu ayan
Çevreme yanuma gelip oturdular
Mustafayı birbirine muştılar⁷⁸*

⁷⁸ Çelebi, *Mevlid*, Haz., Timurtaş, 26.

Bateyî'nin mevlidinde ise, dört kadının aniden yanına geldikleri, onların Havva, Sara, Asiye ve İmran'ın kızı Meryem olduğu ve ona hizmet ettikleri anlatılmaktadır.

*Amîne go mam tenê bê mêr û jin
Ez demek tirsam û lertzî hate min
Min dî xanî rohni bê xayet belê
Çarî jin hatin ji ruknê menzelê*

.....

.....

.....

.....

Ew kî bûn Hawwa û Sare Asiye

Ya li pêş min Meryema 'İmranî ye

Beyitlerin anlamı: “Amine dedi ki: Evde kendisinin hiçbir erkek ve kadın olmaksızın tek başına kaldığını ve aniden dört kadının eve geldiğini, onların Havva, Sare ve Asiye olduğunu dedi” anlatılmaktadır.⁷⁹

Yukarıda verilen beyitlerden anlaşıldığı gibi Çelebi'ye göre üç hurî; Bateyî göre ise, dört bayan olduğu anlatılmaktadır. Ayrıca onların isimleri de zikredilmektedir. Birisine göre müjde vermektedirler; diğerine göre, hizmet etmektedirler.

11- Bazı gece ve aylardan sadece Bateyî'nin mevlidinde bahsedilmesi:

Bateyî'nin mevlidinde Hz. Amine hamileyken birinci ay, ikinci ay ta dokuzuncu aya kadar Hz. Amine'ye her ay bir peygamberin müjde için rüyada görüldüğü belirtilmektedir.⁸⁰ Böyle bir bilgi Çelebi'nin mevlidinde bulunmuyor. Ayrıca Hz. Amine Rebiulevvel ayının 9. gecesinden 12. Gecesine kadar her gece farklı bir hale girdiğini anlatılmaktadır.⁸¹ Yine böyle bir bilgiye de Çelebi'nin mevlidinde rastlamıyoruz. Bu ve benzeri birçok bilgi Bateyî'nin mevlidi yazarken Çelebi'nin mevlidinden etkilenmediğini göstermektedir.

12- İki mevlitte Allah'ın ve Peygamber'in methinin aynı oranda olmaması:

⁷⁹ Şemrexî, *Mewlûd Melayê Bateyî*, 58.

⁸⁰ Şemrexî, *Mewlûd Melayê Bateyî*, 54-55.

⁸¹ Şemrexî, *Mewlûd Melayê Bateyî*, 57.

Çelebi'nin mevlidinde Allah'ın ve Peygamber'in methi çoktur. Öyle ki bazen bir konunun için de bile birkaç defa medih bulunmaktadır. Hatta bazen asıl konu çok az anlatılmaktadır. Bateyî'de Allah ve Peygamber'in methi azdır. Mevlidin başındaki iki parça ve sonundaki bir parça hariç olan da bir iki beyitle sınırlı olmaktadır. Genelde anlatılan konu üzerinde durulmaktadır.

13- Çelebi' mevlidinde müellifin isminin bazen zikredilmesi:

Vesîletu'n-Necât'ın üç yerinde Süleyman adını kullanılmaktadır. Mevlidu'n-Nebî'de ise, sadece son beytinde bir defa Bateyî nispetini kullanılmaktadır.⁸²

Sonuç

Mevlitlerin yazarları kendilerinden önce yazılan ya siyer, tarih, tefsir, hadis ile ilgili eserlerden ya da mevlitlerden istifade etmiştir. Bu nedenle herhangi bir mevlit hiç istifade etmediği mevlide konu bakımından benzeyebilir. Zira mevlitlerin ortak konuları olmakla birlikte istifade ettikleri kaynaklar da ortak olabilir. Bu nedenle konular arasında fazla olmayan benzerlik son yazılan mevlidin önceki mevlitten etkilendiğine veya öncesine nazire olduğuna delil olamaz. Bu çalışmada vardığımız sonuca göre, Bateyî'nin mevlidi Çelebi'nin mevlidinden etkilenmemiştir ve ona nazire de değildir. Özellikle tercümesi olduğunu iddia etmek hiçbir şekilde doğru değildir. Bateyî'nin mevlidi Çelebi'nin mevlidinden etkilenmiş, ona naziredir veya onun tercümesidir, diyenlerin büyük çoğunluğu Kürtçe'yi bilmedikleri için Bateyî'nin mevlidini okuyamamışlar. Fakat buna rağmen bu konuda görüş belirtmişlerdir. Kürtçe'yi anlayıp Bateyî'nin mevlidini okusaydılar, bu şekilde bir görüş belirtmeyecekleri kanaatindeyiz.

Öncelikle Çelebi'nin mevlidinde Hz. Resûlullah'ın nurunun yaratılmasından vefatına kadarki konular işlenmiştir. Ayrıca hayatı dışında nasihat, risaletin tebliği, çeşitli hikayeler vb. konular da vardır. Fakat Bateyî'nin mevlidinde Hz. Resûlullah'ın nurunun yaratılmasından Hz. Peygamber'in süt annesinin yanından Mekke'ye döndüğü zamana kadarki konular işlenmiştir. Çelebi ve Bateyî'nin mevlitleri konu bakımından çok az birbirine benzemektedirler. Benzeyen konular da çoğu zaman iki mevlitte aynı şekilde anlatılmamış ve aralarında fark vardır. Birisinde bulunan bazı konuların diğerinde hiç bahsedilmemesi, aynı konu olmasına rağmen muhtevanın birbirinden farklı olması, aynı başlık taşıyan konuların aynı sırlama ile anlatılmaması gibi. Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidinden etkilenmediğini göstermektedir.

Çelebi'nin mevlidinde bulunan Allah'nın (c.c) isimleri, özür dileme, hicret, mirac, Peygamber'in vasıfları, Peygamber'in ruhunun yaratılması, nasihat, risaletin tebliği, kötü fiillerden nehiy etme, Hz. Peygamber'in vefatı, Hz. Fatıma'nın vefatı, Ükkaşe, deve, geyik hikayeleri, Ebû Talib'e ait şiir Bateyî'nin mevlidinde yoktur. Bateyî'nin mevlidinde

⁸² Çelebi, *Mevlid*, Haz., Timurtaş, 25, 36, 83; Şemrexî, *Mewlûd*, *Melayê Bateyî*, 96.

bulunan mevlidin fazileti, Hz. Abdullah hakkında bilgi, Yahudilerin Hz. Abdullah'ı öldürmeye çalışmaları, Hz. Abdullah'ın evliliği ve ziyafet için Şam'a gitmesi, Hz. Resûlullah'ın (s.a.v.)' süt annesine verilmesi, süt annesinin yanındayken Mekke'ye gelinceye kadar başından geçen olaylar vb. konular Çelebi'nin mevlidinde bulunmamaktadır. Ancak Çelebi bu konulardan mevlidin faziletine viladet kısmında birkaç beyitle değinmiştir. Peygamber'in nurunun yaratılması ve Hz. Adem'in yaratılışı, Peygamber'in nurunun intikali ya da bablarının isimleri şeklindeki bu üç başlık iki mevlitte de bulunmaktadır. Ancak muhtevaları iki mevlitte birbirinden farklıdır. Dua ve alemin yaratılması konularının ise, iki mevlitte sıralamaları aynı değildir. İki mevlitte sadece viladet ve mucizeler konu başlığı ve muhteva açısından birbirine benziyor. Ancak muhteva açısından yine bu konularda farklılıklar da vardır. Öncelikle Bateyî'nin mevlidinde Abdulmuttalib'in dilinden olan olaylar aktarılmaktadır. Çelebi'de bu yoktur. Çelebi'nin mevlidinde ise, Hz. Peygamber'in vefatı kısmında Ebû Talip'e ait bir şiir aktarılmaktadır. Bu iki konuda diğer bazı muhteva farklılıkları da vardır. İki mevlitteki bu iki konu birbirleri ile karşılaştırıldıklarında çok önemli meselelerin birbirinden farklı olduğu görülür. Örneğin, birisinde süt gibi beyaz ve bal gibi tatlı denirken diğeri; kar gibi beyaz ve şeker gibi tatlı denir.

Şekil olarak ikisinde aynı vezin kullanılmakla birlikte genelde mesnevilerde kullanılan vezinlerin sınırlı olması nedeni ile Bateyî söz konusu vezni tercih etmiş olabilir. Yoksa ondaki vezin Çelebi'nin mevlidinde olduğundan dolayı kullanılmıştır demek doğru olmaz. Bu iki mevlidin kafiye ve redif açısından tam aynı olduğu denemez. Çelebi'nin mevlidinde çok sınırlı olsa da bazen kafiye uygulanmamıştır ve redifin varlığı azımsanmayacak kadar çoktur. Bateyî'nin mevlidinde ise, hemen hemen her beyit kafiyeli olup redifler azdır.

Aşağıda anlatılan hususlar da Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidinden etkilenmediğini ortaya koymaktadır.

İki mevlitte bulunup ikisinde de aynı olan merhaba kısmının, ikisinde de aslında mevcut olmaması, salât ve selam bölümlerinin genelde iki mevlidin de eski ve yeni nüshalarında bulunmaması ve konu sonlarında tekrarlanan beytin aslında Bateyî'nin mevlidinde olmayıp sonradan ilave edilmiş olmasından Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidinden etkilenmediği anlaşılmaktadır. Halbuki bazıları ikisinde olmamasına rağmen merhaba ve tekrar edilen beytin iki mevlitte de olmasını etkinin olduğuna dair delil göstermişlerdir.

Çelebi'nin mevlidinin besmele ile, Bateyî'nin mevlidinin hamdele ile başlaması, her iki mevlitte son kısımda bulunan dua ve münacatın muhteva olarak birbirinden farklı olması, anlatım tarzlarının ayrı olması, tamlamaların çoğunun Bateyî'nin mevlidinden farklı olması, Bateyî'nin mevlidinde bulunan bir kısım tamlamaların Çelebi'nin mevlidinde olmaması, Bateyî'nin Şafii mezhebine bağlılığı ve Şafii mezhebine

bağlı alimlerin mevlit yazmış olmaları, bulunduğu bölgede medrese anlayışının etkin olması, bölgeye yakın olan alimlerin etkin olması, birçok Arapça mevlidin yazılmış olması, Peygamberin sîyeri ile ilgili birçok eserin olması, Bateyî'nin Türkçe bilmemesi, iki mevlitteki medihler arasında farkın olması, çok müşahhas olan olayların ikisinde de bulunmaması, örneğin, aynı meselede birisinde üç huri, diğerinde dört kadın denmektedir. Ya da bazı gece ve ayların sadece birisinde zikredilmesi şeklinde huşular aralarında etkinin olmadığını delilidir.

Sonuç olarak eser yazarlar birbirinden etkilenirler ve eserlerinde etki görülür. Ancak Bateyî'nin mevlidinde Çelebi'nin mevlidinin etkisi görülüyor. Bateyî'nin mevlidi Çelebi'nin mevlidine nazire de değildir. Bazı benzerlikler varsa da iki husustandır. Biri mevlitlerin de konularının aynı olmasıdır. İkincisi ise, ikisinden de önce bu konuda yazılmış eserlerin olması ve yazarların o eserlerden istifade etmeleridir. Bateyî'nin mevlidinin Çelebi'nin mevlidinin tercümesi olması hiç mümkün değildir. Çünkü Bateyî'nin mevlidinde tercüme olduğunu çağrıştıracak hiçbir benzer bir özellik bulunmuyor. Bateyî'nin mevlidinin konularının çoğunun Çelebi'nin mevlidi ile ilgisi yoktur. İlgisi olan az kısmın da Çelebi'nin mevlidini tercümesi değildir. Etkilenme neticesi olduğu belli olmayan az kısma dayanarak hüküm bina etmek, çok olanı ihmal etmektir. Bu ise, doğru bir tavır olmaz.

Kaynakça

'Aclunî, İsmail b. Muhammed. *İ Keşfu'l-Hafa ve muzîlu'l-ilb'âs*, thk., Abfulhamid Hinldavî, Beyrut, el-Mektebetu'l- Asriyye, 1431).

Adak, Abdurrahman, "Destnivîsên Mewlûda Melayê Bateyî di Arşîva Jaba de: Nasandin û Aanalîz, The Journal of Mesopotamian Studies Periodical Journal for Kurdish, Arabic and Syriac Studies" 2/2. (Summer-2017). 1-29.

Adak, Abdurrahman, "Li Gorî Serdemên Tarîxî Têkiliyên di Navbera Edebiyatên Kurdî û Tirkî yên Klasîk de", *Sempozyûma Edebiyata Berawirdî -Ji Duh Heta Îro di Edebiyatên Tirkî û Kurdî de Texeyulên Nasnameyî* (Hz. Nüket Esen & Ramazan Çeçen), Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Çapa Yekem (Birinci Baskı), Mêrdîn 2015.

Adak, Abdurrahman, *Teşeyên Nezmê*. İstanbul, Nûbihar, 2019.

Ak, Mahsun, *Molla Hüseyin Batevî ve Mevlid-i Nebî Adlı Eserinde İktibas Olunan hadislerin Tahriri ve Değerlendirilmesi*, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Mevlid Külliyyatı II, Editör, Mehmet Akkuş, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, 2016), 10,15.

Amidî, Zeynelabidîn, *Behcetü'l-enâm bi şerhi mevlidi Sâhibi'l-makam fi yevmi'l-kıyâm*; (Diyarbakir, Mektebetu Seyda 2011).

Ateş, Ahmed, *Süleyman Çelebi Vesîletü'n-Necât Mevlid*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954...

Aymutlu, Ahmed. *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerifi*. İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1995.

Bateyî, Huseynê, *Mewlûda Nebî/Mevlid-i Şerîf*, Çeviri-analiz, M. Xalid Sadînî, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2015.

Bateyî, Huseyin, *Mevlidü'n-Nebî*, Neşr eden Kürdizâde Ahmed Ramiz, Mısır, y.y., ty.

Bateyî, Huseyin, *Mevlidü'n-Nebî*, Thk. ve tlk., Abdulbasit el-Amedî. İstanbul, Nûbihar Yayınları, 2003.

Çağmar, M. Edip. *Edebî Açından Arapça Mevlitler*, (Ankara, İlahiyat, 2004), 15-16.
Çelebi, Süleyman. *Mevlid Süleyman Çelebi*. Haz., Faruk Kadri Timurtaş, (İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları, 3. Basım, 1980).

Çeliker, Mustafa. "Mesnevî", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 29/320-321, Ankara, TDV Yayınları, 2004.

Ertekin, Zahir. "Di Edebîyata Me de Mewlûd û Rûberûkirina Mewlûdên Pêşîn ên Kurdî û Tirkî", Uluslar arası Kürdolojî Konferansı Bildirileri, Hakkari Üniversitesi, Hakkari 2011, 123-137.

İlhan, Ziwer, *Mewlûda Mela Huseynê Bateyî Metnê Rexneyî û Lêkolîn*, Stembol, Avesta Yayınları, 2196.

Jiyan, Rênas. *Melayê Bateyî Mewlûd û Hemû Helbestên Wî*, (Diyarbakır: Belki, 2013),

Karaca, Songül. *Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n-Necât'ı ile Lâmiî Çelebi'nin Mevlidü'r-Resûlü'nün Mukayesesi*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 6/2 (2022). 621-638.

Kızıl Hayreddin vd., "Ceribandinek li Ser Sınıfandina Mewlûdên Kurdîya Kurmancî li Gorî mijarên Wan", International Journal of Kurdish Studies, (2015/1).

Kızıl, Hayreddin. "Diyarbakır ve Çevresinde Yazılmış. Mevlitlerin konularına göre Tasnifi Denemesi". e-Şarkiyat İlmi araştırmalar Dergisi

M. Fatih Köksal-Rıfat Kütük, "Vesîletü'n-Necât'ın En eski Nüshası ve Süleyman Çelebi'nin Bilinmeyen Şiirleri", Dîvan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, (2022), 410-420.

Okiç, M. Tayyib. "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri". Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 1, (1975); 17-78.

Pekolcay, Nejla, *Mevlid Vesîletü'n-necât Süleyman Çelebi*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 6. Basım, 2018.

Sadînî, Xalîd, *Mela Huseynê Bateyî*, İstanbul, Nûbihar, 2022.

Selefi, Abdulmecîd- Doskî, Tahsîn İbrahim. *İkdu'l-cumân*, eş-Şârîka, Mektebetü'l-Esâlet ve't-Turâs, 1429/2008.

Şemrexî, Huseyin, *Mewlûd Melayê Bateyî*, İstanbul, Nûbihar, Çapa Pencem, 2018.

Kaya, Bilge, Nazire, *Mecmûaları ve Hisâlî'nin Metâliu'n-Nezâiri*, Uludağ Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6/8, (2005/1), 47-56.

Yavuz, Kemal, *Türk şiirinde nazire*, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, (2013), 359-424.

<https://doi.org/10.15247/devv.155>